

UPOR. ZMAGA. SVOBODA.

Zveza združenj borcev
za vrednote NOB
Ljubljana

ZBORNİK SPOMINOV IN AKCIJE

UPOR. ZMAGA. SVOBODA.

Zveza združenj borcev

za vrednote NOB

Ljubljana

★ 80 let OF in upora ★ 80 let OF in upora ★

ZBORNİK SPOMINOV IN AKCIJE

Zbornik spominov in akcije

Izdajatelj in založnik: Mestni odbor Zveze združenj borcev
za vrednote NOB Ljubljana, zanj Julka Žibert

Za uredniški odbor: predsednica Meta Verbič

Lektoriranje: Irena Kristan Bradač

Zgodovinske fotografije: MNZS

Oblikovanje in prelom: Srečo Knafelc

Tisk: Eurografis d.o.o., Maribor

Naklada: 2000 izvodov

Ljubljana, 2021

CIP - Kataložni zapis o publikaciji

Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

94(497.4)''1941/1945''(082)

329.71(497.4)(091)(082)

ZBORNIK spominov in akcije / [za uredniški odbor Meta Verbič]. - Ljubljana : Mestni odbor Zveze Združenj borcev za vrednote NOB, 2021

ISBN 978-961-6681-76-6

COBISS.SI-ID 61165059

Kazalo

Oton Župančič – OF	4
Srečno pot Zborniku spominov in akcije	5
Julka Žibert, predsednica ZZB za vrednote NOB Ljubljana	
Spomenica 80 let OF	7
Osvobodilna fronta slovenskega naroda – Dr. Martin Premk	9
Spomini na leto rojstva OF in njeno delovanje	13
Moje doživljanje Osvobodilne fronte slovenskega naroda – Prof. dr. Ljubo Bavcon	13
Spomini na leta vojne – Jože Hartman	15
Življenje ob bloku na Dolenjski cesti – Marjan Virant	17
6. april 1941 – Nada Tarman	19
Spomini na šolo v času okupacije – Nuša Kerševan	21
Metoda začuti, da se je fašizem iz Idrije preselil v Ljubljano – Metoda Avbelj	22
Moj prijatelj Bogo – Mihael Grobelnik o Bogu Gorjanu	23
Nenavadno leto 2020 – 75. obletnica konca 2. svetovne vojne in osvoboditve Ljubljane	27
- 27. april – Grobnica narodnih herojev	27
- Spomenik pri Vidmarjevi hiši v Rožni dolini	27
- 4. maj – Smrečje	27
- 7. maj – Orle	27
Nenavadno leto tudi za društvo Zeleni prstan	29
Ljubljana tradicionalno počastila mednarodni dan žena	30
Janez Stanovnik, predsednik predsedstva Republike Slovenije, predsednik ZZB za vrednote NOB Slovenije in častni meščan Ljubljane, dobil spomenik v Ljubljani	34
Sv. Urh je simbol zločina in trpljenja Slovencev	37
Prispevki Združenj borcev za vrednote NOB in društev	42
Združenje borcev za vrednote NOB Ljubljana Bežigrad	42
Združenje borcev za vrednote NOB Ljubljana Center	43
Združenje borcev za vrednote NOB Črnuče	47
Združenje borcev za vrednote NOB Medvode	50
Združenje borcev za vrednote NOB Ljubljana Moste Polje	52
Združenje borcev za vrednote NOB Ljubljana Šiška	56
Združenje borcev za vrednote NOB Ljubljana Vič Rudnik	58
Društvo Odmev Mokrca	60
Društvo Zarja spominov	63
Razmišljanje o spravi in sobivanju	64
Veteranski pohod za mir	66
Dan spomina na mrtve 2020	66
Janko Heberle – njegovo delo nam je bilo in bo vzor za naše delo pri ohranjanju vrednot NOB v Ljubljani	68

OF

Ljubljana zajeta je v žico bodečo –
v gorah je rešitev pred smrtjo in ječo –
samo v gorah je svoboda.

Na vsakem vogalu, glej, pisano s kredo
kot kemično formulo novo besedo:
OF!

In praskajo črke in belijo vogle,
a spet se pokaže ... In pokajo krogle
o belem dnevu po cestah.

In prvega maja so ceste rdeče
od zvezd in zastavic in cvetja in sreče –
in od krvi prelite.

Izdajnik pade iznenada –
mar je OF podzemeljska vlada?
OF, OF, OF!

OF nas druží, OF nas brani –
OF neznance v hipu seznaní –
OF je zvestoba med nami.
OF je zapisano v srcih, v očeh
in med žico bodečo na svojih smo tleh
in v duši svobodni ko v gori!

Oton Župančič

Častitljivih 80, njena sporočila pa so še kako aktualna

Srečno pot Zborniku spominov in akcije!

Julka Žibert

Julka Žibert, predsednica Zveze združenj borcev za vrednote NOB Ljubljana, foto Stanko Gruden

Spoštovane tovarišice in tovariši,

tri obletnice, tesno povezane z nastankom samostojne države Republike Slovenije – 80. obletnica ustanovitve OF in 30. obletnica samostojnosti, ki se ju spominjamo letos, ter 75. obletnica zmage nad fašizmom in nacizmom ter osvoboditve Ljubljane, Slovenije, Jugoslavije in ne nazadnje Evrope in sveta, ki bi jo morali praznovati 9. maja lani z vseslovensko prireditvijo v Ljubljani – so pomembni mejniki v zgodovini slovenskega naroda in nastanka suverene Slovenije. V Ljubljani in tudi v Sloveniji bi jih morali obeležiti radostno in z vsem spoštovanjem do vrednot, ki so se izoblikovale v boju slovenskega naroda za njegovo osvoboditev ter samostojnost.

Žal se je zgodila pandemija covida-19 in naše delo, tudi vse načrtovane prireditve, smo morali prilagoditi ukrepom vlade in Nacionalnega inštituta za javno zdravje (NIJZ). Prilagajati jih moramo tudi

letos. Tako za mestni odbor ZZB za vrednote NOB Ljubljana ni bila težka odločitev, da na pobudo članov sprejme sklep o pripravi zbornika, v katerem se spominjamo 80. obletnice ustanovitve OF in upora. V sodelovanju z združenji borcev in društvi, ki delujejo v okviru ZZB za vrednote NOB Ljubljana, pa predstavljamo, kako smo kljub vsem omejitvam uspeli pripraviti prireditve ob 75. obletnici osvoboditve in spominske slovesnosti ob drugih datumih, pomembnih za posamezna območja Ljubljane in primestnih občin.

Uvodoma želim poudariti, da je Osvobodilna fronta slovenskega naroda, ustanovljena pred 80 leti, organizirala in vodila upor slovenskega naroda proti fašističnim in nacističnim okupatorjem, ki so zasedli našo domovino, jo razkosali in si razdelili slovensko ozemlje, prebivalstvo pa obsodili na uničenje s potujčevanjem, razseljevanjem, umiranjem v zaporih in koncentracijskih taboriščih, streljanjem

talcev, neizmernim trpljenjem izgnancev, izseljen-
cev, pogorelcev, ukradenih otrok in ne nazadnje
trpljenjem borcev za svobodo. Ljubljana je bila od
leta 1942 kar 1170 dni obdana z bodečo žico in stra-
žarskimi bunkerji. Italijanski okupatorji so jo tako
spremenili v svojevrstno taborišče v Evropi. Že
prej, 27. aprila 1941, je bila v Ljubljani ustanovljena
OF in Slovence pozvala k uporabi proti okupatorjem.
Kljub vsem racijam in ustrahovanju meščanov upor
ni zamrl. Pod vodstvom OF je v Ljubljani deloval
ilegalni radio Kričič, izhajal je časopis Slovenski po-
ročevalec, delovalo je kar šest ilegalnih tiskarn, pa
delavnice za ponarejanje dokumentov, razglašena
sta bila kulturni molk in kulturni boj, organizirano
je bilo zbiranje sanitetnega materiala za partizanske
bolnišnice ter hrane, oblačil in orožja za partizanske
enote, organizirana je bila oskrba težkih ranjencev
v ljubljanskih bolnišnicah, pri čemer je veliko vlo-
go odigralo zdravstveno osebje, organizirano je bilo
množično odhajanje po ilegalnih poteh v partizane,
organizirane so bile ženske demonstracije za izpus-
titev zapornikov in še bi lahko naštevala.

Za vse to je Ljubljana kot prvo mesto v Jugoslaviji
dobila priznanje mesto heroj. Boris Kidrič je dejal:
»Ljubljana je v štirih letih okupacije pokazala toliko
junaštva, žrtvovanja, solidarnosti in moči, da upra-
vičeno nosi ime mesto heroj. In če je bila glava na-
rodnoosvobodilnega boja v Kočevskem rogu, je bilo
njegovo srce v Ljubljani.«

Letos praznujemo tudi 30. obletnico osamosvoji-
tve Slovenije in ustanovitve samostojne države. Tudi
leta 1990 je osamosvojitveni plebiscit uspel, ker je
bil narod enoten in je podpiral osamosvojitve. Tako
so se tudi ob osamosvojitvi potrdili sklepi OF in že
takrat izoblikovane vrednote, ki so ljudem dajale vo-

ljo in moč za častni upor pred 80 in tudi pred 30 leti.
In te sedanje skupne vrednote so: narodna samoza-
vest kot osnovna vrednota, socialna pravičnost in
solidarnost, ljudska demokracija, mir ter spoštova-
nje pravic vseh narodov in narodnosti. Vse te vred-
note so smiselno zapisane tudi v ustavi, ki je temelj
naše suverenosti. Lastna nacionalna država je veli-
ka vrednota, ki je bila izbojevana v NOB, in na teh
temeljih je bila tudi izpeljana osamosvojitve 1991.
Samostojna država je čast in dostojanstvo. Toda ali
se danes tako obnašamo, ali se vedemo odgovorno?
Res so danes časi bistveno drugačni kot pred 80 leti.
Prepričana sem, da moramo kljub temu imeti po-
zitivni odnos do takratnih vrednot, saj imajo enak
pomen tudi danes. OF je namreč ljudem dala vizijo
upora, takratne politične stranke pa so pri ljudeh
izgubile zaupanje. Je danes kaj drugače? Ljudje iz-
gubljajo zaupanje v politiko in v vse veje oblasti. Za-
upanja pa se ne pridobi s puhlimi obljubami, temveč
z dejanji in vizijo, v katero ljudje verjamejo. Samo
spoštovanje in upoštevanje vrednot narodove suve-
renosti, socialne solidarnosti in ljudske demokracije
nas lahko popelje iz sedanje krizne situacije. Osvo-
bodilna fronta slovenskega naroda nas je zmagovito
popeljala iz stoletnega podložništva. In tudi krizne
čase, ki smo jim priča in krojijo naše življenje, bomo
premagali, če bomo dosledno spoštovali in uveljav-
ljali vrednote OF.

Na koncu iskrena hvala vsem, ki ste sodelovali pri
našem delu in pri organizaciji vseh naših prireditev in
dogodkov.

**Ljubljana ponosno nosi naziv mesto heroj. Naj
tako tudi ostane.**

Julka Žibert

**UPOR.
ZMAGA.
SVOBODA.**

Spomenica 80 let OF

Ob 80. obletnici ustanovitve Osvobodilne fronte slovenskega naroda je predsedstvo ZZB za vrednote NOB Slovenije sprejelo posebno spomenico, s katero poziva svoje članstvo in širšo slovensko javnost k spoštovanju temeljnih človekovih pravic in vrednot upora, svobode, solidarnosti in enakopravnosti ter v njej posebej poudarja:

1. Slovensko ozemlje so med drugo svetovno vojno zasedle in razkosale nacistična Nemčija, fašistični Italija in Madžarska. Razkosanju se je pozneje pridružila tudi Neodvisna država Hrvaška. Slovenski narod je bil obsojen na nasilno potujčenje in uničenje, zato so vsi napadalci nad Slovenci zagrešili strahotne zločine.
2. Častni odgovor na zasedbo je bila ustanovitev Osvobodilne fronte slovenskega naroda

(27. aprila 1941), ki je v najtežjih okoliščinah vsestranskega nasilja in grozodejstev v času druge svetovne vojne vodila boj za osvoboditev in združitve Slovencev. S tem zmagovitim bojem je rešila obstoj narodne skupnosti, osvobodila domovino in jo združila s Primorsko. Osvobodilna fronta je bila občenarodna in nadstrankarska organizacija in jo je med drugo svetovno vojno podpirala velika večina Slovencev. Hkrati z bojem za svobodo si je OF prizadevala tudi za socialno osvoboditev, zmanjšanje velikih neenakosti med družbenimi sloji, večjo pravičnost in enakopravnost vseh ljudi – tako žensk kot moških – ter narodov. Ta boj nam je prinesel samozavest in nas oblikoval kot narod z državnostjo v lastni republiki. Pod vodstvom OF so Slovenci drugo svetovno vojno končali kot del zmagovitega protinacističnega za-

vezništva Združenih narodov z mednarodno priznано partizansko vojsko, ki jo je priznala tudi Kraljevina Jugoslavija.

3. Na Slovenskem med drugo svetovno vojno ni bilo državljanske vojne, ker ta v razmerah okupacije ni mogoča in ker so se maloštevilni nasprotniki partizanov borili pod neposrednim poveljstvom fašističnih in nacističnih oboroženih sil – domobranci celo pod neposrednim poveljstvom zločinske organizacije SS. Krivdo za bratomorni boj nosijo tisti cerkveni in posvetni politiki, ki so lastne koristi postavili pred narodov obstoj, sprejeli orožje od smrtnih sovražnikov narodne skupnosti ter se s tem za vedno zaznamovali s sramoto izdajstva.
4. ZZB za vrednote NOB zavrača sedanje poskuse »sprave« in poenotenja, saj temelji današnja »sprava« predvsem na potvarjanju zgodovine za politične obračune in preobračanju zločincev v žrtve. Z enačenjem osvobodilnega boja z izdajstvom in kolaboracijo se uničuje slovenski zgodovinski spomin. Domobranstvo in kolaboracija sta služila fašizmu in nacizmu, ne pa slovenskemu narodu, zato z njima ne more biti »sprave«. Edini pristop k pomiritvi med ljudmi je spoštljivo in resnično prikazovanje zgodovinskih dejstev o drugi svetovni vojni.
5. ZZB ostaja zvesta vrednotam Osvobodilne fronte, saj je uresničevanje njenih temeljnih načel omogočilo preživetje in združenje večine pripadnikov slovenske narodne skupnosti

po osvoboditvi v republiški državnosti kot sestavini zvezne Jugoslavije (1945) in končno v samostojni državi (1991). Domoljubne in občečloveške vrednote (enakost, pravičnost, resnica, svoboda), ki so povezovale množice ljudi v OF in na katerih je slonel partizanski boj, ostajajo trajna spodbuda za skupno delovanje v prid vseh in vsakogar; ob poskusih razgrajevanja družbene skupnosti in njenih demokratičnih ustanov pa v samostojni slovenski državi z vsakim dnem postajajo še bolj potrebne.

6. ZZB ostaja še naprej družbeno odgovorna, kritično angažirana in konstruktivna civilnodružbena organizacija, ki se navdihuje v zgodovinsko preskušanih vrednotah narodnoosvobodilnega boja in iz njih črpa svojo moralno upravičenost za kritično, pokončno in avtonomno držo ter pripravljenost za dejavno sodelovanje v skupnih družbenih prizadevanjih za prihodnji razvoj; za ohranjanje naravnih temeljev življenja v vedno bolj ogrožajočih razmerah, za zagotavljanje dostojanstva ljudi in možnosti preživetja vseh živih bitij na tem planetu. Zato tudi v spomenici namenja posebno pozornost aktualnim in razvojno pomembnim vprašanjem v širšem mednarodnem in domačem okolju in smerem svojega nadaljnjega delovanja.

**SPREJETO NA SEJI PREDSEDSTVA ZZB
NOB SLOVENIJE 14. aprila 2021**

Osvobodilna fronta slovenskega naroda

Dr. Martin Premk

Dr. Martin Premk, foto osebni arhiv

Ustanovitev Osvobodilne fronte slovenskega naroda v Vidmarjevi vili 26. 4. 1941 je bila odgovor vseh zavednih Slovencev na okupacijo in razkosanje Jugoslavije. Poleg štirih glavnih ustanovnih skupin – KPS, krščanskih socialistov, demokratičnih Sokolov in kulturnih delavcev – je v njej sodelovalo več kot deset drugih skupin: Društvo kmečkih fantov in deklet, frakcija Slovenska zemlja, bivši ministri Sernec, Marušič in Novak, sindikalna organizacija Delavska enotnost, del stare SLS, skupina kraljevih oficirjev, skupina prostovoljcev »aprilske vojne«, skupina štajerskih emigrantov, skupina prostovoljcev iz prve vojne in skupina Stara pravda, ki pa je bila pozneje izključena iz OF. Predstavniki vseh skupin so sestavljali vrhovni plenum OF, ta je deloval do zbora odposlancev slovenskega naroda v Kočevju 3. oktobra 1943. Predstavniki ustanovnih skupin pa so predstavljali izvršni odbor OF, vodil ga je tričlanski sekretariat s predsednikom Josipom Rusom, od januarja 1943 pa je bil predsednik

Josip Vidmar s tremi podpredsedniki. Program OF kot množičnega vsenarnodnega gibanja je bil omenjen že na ustanovnem sestanku.

Po napadu Nemčije na Sovjetsko zvezo 22. junija 1941 je OF objavila sedem gesel:

- Pravica slovenskega naroda do samoodločbe, vključno s pravico do odcepitve in združitve z drugimi narodi.
- Osvoboditev in združitev razkovanega slovenskega naroda, vključno s koroškimi in primorskimi Slovenci.
- Sloga in enotnost zaslužjenih narodov Jugoslavije in vsega Balkana v njihovem boju za osvoboditev.
- SZ je vodilna sila in glavna opora v osvobodilnem boju slovenskega naroda in vseh zatiranih narodov, je vzor enakopravnega sožitja med narodi.

- Osvoboditev je možna samo na ruševinah imperializma.
- Brez boja proti lastni izdajalski kapitalistični gospodi se zatirani narod ne more osvoboditi.
- Bratstvo in mir med narodi morata biti rezultat protimperialističnega boja, ki bo porušil imperializem.

Popolnoma izdelan program v sedmih točkah je bil nato sprejet na 4. zasedanju vrhovnega plenuma OF 1. novembra 1941:

- Proti okupatorju je treba vršiti neizprosno oboroženo akcijo.
- Ta akcija predstavlja izhodišče za osvoboditev in združitev vseh Slovencev.
- Stoječ na stališču naravne in usodne skupnosti jugoslovanskih narodov, OF ne priznava razkosanja Jugoslavije ter deluje z vsemi silami za slogo in enotnost njenih narodov. Hkrati stremi k povezanosti slovanskih narodov pod vodstvom velikega ruskega naroda na temelju pravice slehernega naroda do samoodločbe.
- Z osvobodilno akcijo in aktivizacijo slovenskih množic preoblikuje OF slovenski narodni značaj. Slovenske ljudske množice, ki se borijo za svoje narodne in človeške pravice, ustvarjajo nov lik aktivnega slovenstva.
- Vse skupine, ki sodelujejo v OF, so se obvezale, da bodo lojalne v medsebojnih odnosih.
- Po narodni osvoboditvi prevzame na slovenskem ozemlju oblast Osvobodilna fronta slovenskega naroda kot celota.
- Po narodni osvoboditvi uvede OF dosledno ljudsko demokracijo. Vsa vprašanja, ki presegajo

jo okvir narodne osvoboditve, se bodo dosledno reševala na ljudski, demokratičen način.

Vrhovni plenum je 21. decembra 1941 seznamu dodal še dve točki:

- V skladu s slovesnimi izjavami Churchilla, Roosevelta in Stalina bo po svoji narodni osvoboditvi o notranji ureditvi združene Slovenije in o svojih zunanjih odnosih odločal slovenski narod sam. OF bo to elementarno pravico slovenskega naroda uveljavila in branila z vsemi sredstvi.
- Narodna vojska na slovenskem ozemlju raste iz slovenskih narodno-osvobodilnih partizanskih čet in narodne zaščite, kamor se pozivajo vsi zavedni Slovenci.

Takoj po ustanovitvi je OF začela po ozemlju Slovenije vzpostavljati mrežo odborov: pokrajinskih, okrajnih, okrajnih ali rajonskih in osnovnih terenskih ali krajevnih. **Tako je začela postajati temelj ljudske oblasti in vrhovni plenum se je 16. septembra 1941 razglasil za slovenski narodnoosvobodilni odbor ter začel izdajati oblastne in upravne odloke.** Na terenu so odloke izvajali odbori OF, kjer je bilo to mogoče. Ko je leta 1942 nastalo prvo osvobojeno ozemlje, so tam oblastne funkcije izvajali izvoljeni narodnoosvobodilni odbori, temeljni organi nove ljudske oblasti in partizanske uprave.

Naslednji pomemben dogodek v razvoju OF je bila Dolomitska izjava, s katero so 28. februarja 1943 ustanovne skupine potrdile enotnost te organizacije. V izjavi so poudarili, da je OF enotna vseljudska politična in nacionalna organizacija slovenskega naroda, da ima KPS v slovenskem narodnoosvobodilnem gibanju avantgardno vlogo, da druge izmed usta-

novnih skupin OF ne organizirajo samostojnih strank ali političnih organizacij, da sokolska in krščansko-socialistična skupina ne bosta organizirali posebnih organizacij svojih aktivistov ter da kader aktivistov OF vodi v organizacijskem in političnem pogledu izvršni odbor OF kot celota. Izjava je bila sprejeta na zboru aktivistov OF v zaselku Žiben v Kočevskem rogu.

Po kapitulaciji Italije 8. septembra 1943 je bil v Kočevju od 1. do 4. oktobra zbor odposlancev slovenskega naroda, nov pomemben mejnik v razvoju OF in pri graditvi nove oblasti v Sloveniji. Pred zborom so na volitvah, ki so bile v osmih okrožjih na Dolenjskem in Notranjskem ter v vojski, izvolili odposlance. Na Primorskem je to preprečila nemška ofenziva. Zbora se je udeležilo 572 izvoljenih in 78 delegiranih poslancev, poleg njih še delegacije iz Ljubljane, Štajerske, Gorenjske in južne Primorske, nekateri funkcionarji NOB in gostje. Poleg tega, da so ocenili razvoj OF in osvobodilnega boja, so na zboru odposlanci z javnim glasovanjem izvolili 120-članski plenum OF oziroma slovenski narodnoosvobodilni odbor in potrdili izvršni odbor OF oziroma predsedstvo SNOO v desetčlanski sestavi, določili delegacijo za zasedanje AVNOJ in potrdili vstop IO OF v AVNOJ.

V Kočevju oblikovan vrhovni predstavniški in zakonodajni organ narodnoosvobodilnega gibanja se je na prvem zasedanju v Črnomlju 19. februarja 1944 preimenoval v slovenski narodnoosvobodilni svet. Takrat je bilo sklenjeno, da se s predstavniki Štajerske, Gorenjske, Primorske in Koroške poveča na 180 članov. Vodilo ga je predsedstvo SNOS, ki je bilo najvišji izvršilni organ ljudske oblasti na Slovenskem. Razvilo se je iz izvršnega odbora OF, sestavljali pa so ga Josip Vidmar, Edvard Kardelj, Edvard Kocbek, Josip Rus, Boris Kidrič, Marjan Breclj, Tone Fajfar,

Franc Lubej, Zoran Polič, Franc Leskošek in France Bevk. Predsedstvo je sprejemalo odloke kot vrhovni izvršilni organ oblasti ter s pomočjo odsekov, komisij in zavodov ter komisij pri SNOS urejalo vprašanja delovanja ljudske oblasti. Odseki SNOS so delovali kot ministrstva, ustanovljenih je bilo osem odsekov: za notranje zadeve, izgradnjo narodne oblasti, prosveto, gospodarstvo, obnovo, finance, informacije in propagando ter zdravstvo. **Predsedstvo SNOS je 5. maja 1945 v Ajdovščini imenovalo narodno vlado Slovenije in z njo se je končalo medvojno oblikovanje oblasti na Slovenskem.**

Zadnja leta se pojavljajo očitki proti imenu »protiimperialistična fronta«, češ da je bila OF le krinka komunistične partije za revolucijo. Zgodovinska znanost je že dokazala, da se je OF od vsega začetka imenovala osvobodilna, izraz protiimperialistična je bil dodan pozneje. Sicer pa je prav imperializem začel prvo svetovno vojno in nam ukradel Primorsko, kot sestavni del fašizma in nacizma pa je zakrivil tudi drugo svetovno vojno, ki je bila med drugim nadaljevanje prve. Sama oznaka »protiimperialistična«, čeprav dodana pozneje, torej še zdaleč ne pomeni neke »zločinske revolucije«. Prav tako ne držijo očitki, da je OF izključevala in delila Slovence. Ves čas je imela odprta vrata za vse. Brez zadržkov je v svoje vrste sprejemala tudi duhovnike, ti so se ji množično pridruževali predvsem na Primorskem, kjer so že pred vojno trpeli pod fašizmom. Ni pa sprejemala tistih, ki so se že pred vojno ali med njo osramotili ali omadeževali z izdajo lastnega naroda. Večina največjih predvojnih strank je že v času kraljevine delovala proti dobrobiti slovenskega naroda in pravicam ljudi. Med vojno so svoje početje nadaljevali z narodnim izdajstvom, zato je razumljivo, da takšnih politikov

OF ni hotela v svojih vrstah. Niti se ji takšni izdajalski politiki niso želeli pridružiti, saj so še naprej skrbeli le za svoje koristi. Voditelji OF so doumeli, da medtem ko so narod razkosali trije smrtni sovražniki, lahko edinole neizprosni osvobodilni boj skupaj z drugimi svobodoljubnimi narodi ponudi upanje in priložnost za osvoboditev ter združitve, morda zadnjo v zgodovini. Pod vodstvom OF je zato začela nastajati slovenska partizanska vojska, ki je bila nato vključena v jugoslovansko partizansko vojsko. OF je iz nič uspelo ustvariti ljudsko vojsko, in ta se je vso vojno skupaj s slovenskimi ljudmi in mednarodnimi protifašističnimi zavezniki bojevala za svobodo. V tem boju je partizanska vojska dosegla več, kot bi lahko od nje pričakovali. Celo italijanski okupatorji so ta boj priznali kot »noro junaštvo«, ki pa je dosegalo večje in večje uspehe, predvsem zato, ker so ga ljudje sprejeli za pravično in ga množično podpirali. Ljudem je dajala moč, da so v usodnem in najtežjem zgodovinskem času začeli graditi svojo državo, ki bo

končno povezala vse Slovence in jih oblikovala kot narod. V obdobju največjega divjanja fašizma in nacizma sta se začela gradnja lastnih vzvodov oblasti, lastnega šolstva in znanosti, lastnega zdravstva ter razvijanje kulturnega delovanja. OF je bila tista, ki je v najslabših možnih zgodovinskih okoliščinah naredila največ, kar je bilo možno, in Slovence oblikovala v narod s svojo državo. Z bojem za človeške in narodne pravice je želela preoblikovati tudi slovenski narodni značaj, a ta boj še zdaleč ni končan. Žal so nekateri še vedno tako kulturno in duhovno zaostali, da se sramujejo svoje zgodovine, namesto da bi bili nanjo ponosni, in sami sebe še vedno vidijo kot rojene le za hlapčevstvo in pritlehnost. Zato želijo načrtno izbrisati vse, kar spominja na OF, ki ji je iz naroda hlapcev uspelo narediti narod junakov. Slovencem je dajala samozavest, ponos in pogum, da so se borili za svojo svobodo, svojo domovino, svoje pravice, za pošteno in značajno politiko. Zato se je treba vedno bolj zavedati njene veličine.

SPOMINI NA LETO ROJSTVA OF IN NJENEGA DELOVANJA

Moje doživljanje Osvobodilne fronte slovenskega naroda

Dr. Ljubo Bavcon

Dr. Ljubo Bavcon, foto Nik Rovar

Težko je človeku skoraj stotih let zbrati vse moči, ki so potrebne za to, da bi napisal vsaj kratek spominski zapis na leti 1941 in 1942, ko sem bil mladinski aktivist OF v Ljubljani za Bežigradom. Potem pa so v dnevnem tisku objavili povzetek izjave SAZU, naše najvišje znanstvene in umetniške ustanove, o spravi. Ta in poznejša pojasnilna izjava avtorjev v Sobotni prilogi Dela, po mojem mnenju, v bistvu vrednotno, moralno-etično in seveda politično izenačuje narodno osvobodilni boj z domobranskima nacifašistično kolaboracijo in nacionalnim izdajalstvom. Žal mi je, a tega izenačevanja ne morem ne čustveno ne razumsko sprejeti. Mi je pa pognalo kri po žilah in me motiviralo za to, da kljub vsem težavam napišem nekaj spominov na tisto leto (od junija 1941 do junija 1942) upora, v katerem sem aktivno sodeloval, kar sta mi pozneje preprečila obsodba italijanskega vojaškega sodišča (na osem let strogega zapor) in nato prestajanje te »kazni« v italijanskih in nemških zaporih do osvoboditve na začetku maja 1945 v Nemčiji. Naj si tu dovolim povedati, da smo bili domala vsi zaporniki v vseh jetnišnicah v Ita-

liji ter potem v Nemčiji ves čas organizirani pripadniki Osvobodilne fronte. Ne nazadnje naj povem, da smo slovenski osvobodenci v ameriškem zbirnem taborišču Rosenheim, organizirani v OF, tik pred transportom v domovino julija 1945 prepričali veliko skupino vojnih ujetnikov nekdanje kraljevske vojske, da se niso vdali prigovarjanju prebeglih četnikov ter ustašev, temveč so se vrnili z nami v domovino.

A naj se vrnem k izjavi SAZU, ker moram povedati, da moj prispevek ni in noče biti polemika s spoštovanimi akademiki. To je pričanje enega od redkih še živih udeležencev o doživljanju prvih dveh let upora, ki kot tako demantira vrednostne ocene akademikov. V mojem spominu je imel ta upor v čustvih in razumu vseh udeležencev v bistvu dva cilja. Prvi je bil seveda boj zoper okupatorje, torej za obstoj in osvoboditev slovenskega naroda. Hkrati in do samoumevnosti je zajemal ta boj tudi boj za kruh, kakor poje partizanska pesem. Pomeni pa množično zahtevo po revolucionarni spremembi osovražene kapitalistične družbene ureditve, v kateri smo živeli dotlej.

Ta uvod se mi je zdel potreben, da bi veliko mlajšega možnega bralca uvedel v tisti posebni čas, ko je našo in mojo mladost leta 1939 prekinila vojna. Nemci so zmagovali na zahodu (Francija, Belgija itd.), severu (Norveška) in jugu (Severna Afrika in Grčija). Naša tedanja domovina, kraljevina Jugoslavija, pa je omahovala med možnostjo priključitve silam osi ali pa vojno na strani zaveznikov. Čeprav star šele 17 let, sem se udeležil ljubljanskih demonstracij zoper pakt, ki ga je marca leta 1941 sklenil tedanji predsednik kraljevske vlade s Hitlerjevo Nemčijo in ki bi pomenil, da se Jugoslavija udeležuje druge svetovne vojne na strani sil osi. Vojaški udar v Beogradu je to preprečil, zato pa smo že 6. aprila doživeli nemški in italijanski napad, sramoten razpad kraljeve vojske ter kapitulacijo in razkosanje ne le Slovenije, marveč vse Jugoslavije med države, ki so pripadale nacifašističnim silam osi, kot so pozneje poimenovali to stran druge svetovne vojne. To pripovedujem zato, ker zgovorno priča o množični odločitvi ljudi za zavezniško stran in proti nacifašističnim okupatorjem. Drugačno, tej drugi strani naklonjeno stališče so imeli in praticirali samo vodilni ljudje nekdanjih političnih strank ter katoliške cerkve.

Nas, mlade fante in dekleta iz Bežigrada, ki smo bili ali sošolci ali prijatelji in znanci, so takrat zalila številna čustva, kot na primer razočaranje nad kraljevo vojsko in vodstvom države, ki je zbežalo v tujino, občutek sramote in gneva, da so bili zmagovalci tudi Italijani, znani našim očetom s soške fronte v prvi svetovni vojni kot slabi vojaki, nam vsem pa predvsem kot nasilni zatiralci Slovencev v Primorju, zgroženost nad nemškim izseljevanjem vseh slovenskih intelektualcev, tudi duhovnikov, zato da bi zbrisali slovenski narod s tega območja germanskih aspiracij za prodor na jug, do jadranskega morja, in italijanskih aspiracij za prodor na vzhod, do

meja nekdanjega rimskega cesarstva. Vse to nepopolno opisano čustvovanje se je zlilo v eno samo uporniško gibanje, in temu je aprila ustanovljena Osvobodilna fronta dala organizacijo ter septembra 1941 tudi cilje, zbrane v devetih temeljnih točkah. Vse to je združilo skoraj vse prebivalce Ljubljane, kar so med drugim dokazali z domala popolnim odzivom na poziv OF, naj bodo ulice Ljubljane prazne določenega dne ob določen uri. Ta in še številne podobne demonstracije so bile konec tega leta uperjene tudi proti vodstvom nekdanjih političnih strank in vodstvu katoliške cerkve, ki so na različne načine tudi z zahvalno mašo in potovanjem v Rim v zahvalo fašistični Italiji, da si je priključila del zasedene Slovenije, izkazovala svoje hlapčevstvo. Glede vloge komunistične partije v tem procesu bo zadostovala ugotovitev, da je dala Osvobodilni fronti na voljo vse svoje kadrovske, organizacijske in druge kapacitete.

Mladinci z obeh strani Bežigrada smo vse pravkar opisano doživljali kot dodatno spodbudo za posamezne akcije v obliki izdelave in potresanja letakov, pisanja gesel, kjer je le bila priložnost, raznašanja Slovenskega poročevalca, rezanja telefonskih žic na tedanji Dunajski cesti med topniško kasarno in oddaljenimi vojaškimi skladišči. Obenem smo pridobivali nove in nove člane, se organizirali po manjših skupinah, skrbeli za konspiracijo in se udeleževali sestankov, na katerih so nas malce starejši tovariši seznanjali s položajem na frontah in doma, z direktivami vodstva OF itd. Mnogo bo o naši tedanji dejavnosti povedalo dejstvo, da so nas nekaj več kot dvajset mladinskih aktivistov OF na podlagi izdajstva italijanski policisti oktobra 1942 aretirali, zaprli, deloma tudi mučili in končno februarja 1943 pred vojaškim sodiščem obsodili na dolgoletne kazni.

Naj mi bo ob koncu tega zapisa dovoljeno vprašati, kako naj bi, po vseh doživetjih med vojno, sprejel

vrednostno, moralno-etično in politično izenačevanje našega boja za obstoj in svobodo slovenskega naroda ter revolucionarnega boja za kruh s kolaboracijo in narodnim izdajstvom, ki ju poskušajo opravičiti in celo legitimizirati z bojem zoper komunizem. V zvezi z očitkom, da je komunistična partija zlorabila narodnoosvobodilni boj za to, da si je prilastila oblast, pa moram ponoviti vprašanje, po kakšni logiki naj bi bil boj komunistov za oblast zloraba in zločin, boj za oblast pripadnikov kolaboracije z nacifašizmom in tisočletnimi sovražniki slovenskega naroda pa naj bi bil legitim in celo pravičen. Naš narodnoosvobodilni boj ni postal zločin, komunistični teror ali kaj podobnega, čeprav je zagrešil obžalovanja vreden pobjod domobrancev po koncu vojne. Ne v opravičilo, samo v pojasnilo: podobno so ravnali tudi zvezniki s svojimi kvislingi.

V drugi svetovni vojni smo zmagali zavezniki, med njimi tudi slovenski partizani in vsi sodelavci Osvobodilne fronte. To so zavezniki dovolj zgovorno pokazali s povabilom delegacije Zveze borcev Slovenije leta 2014 na proslavo obletnice izkrcanja zveznikov v Normandiji. Poražene so torej bile nacifašistične sile in z njimi vsi pomagači, kolaboranti ter nacionalni izdajalci, med njimi slovenski domobranci, hrvaški ustaši in srbski četniki. Taka je pač zgodovina, kakor jo poznajo, priznajo in spoštujejo v vseh državah, ki so se tako ali drugače udeležile druge svetovne vojne na strani zveznikov. Zato je izenačevanje sil v spopadu na Slovenskem med drugo svetovno vojno zgodovinsko neutemeljeno. Dvomim, da bi lahko kaj prispevalo k spravi.

Spomin na leta vojne

Jože Hartman

Star sem bil deset let, ko se je začela okupacija Slovenije. Takrat je bilo treba hitro razumeti, kaj zahteva čas od tebe. Recimo: italijanski bersaljerji so na motorjih prihrumeli na Prešernovo cesto in mi otroci smo jih gledali z občudovanjem, saj take vojske nismo bili vajeni. Prišli so iz Italije brez enega samega strela in Piccolo iz Trsta je poročal, kako so zavzeli trdnja-

vo Lubiana in v Gradaščici mimogrede še potopili podmornico! Občudovanja je bilo konec. Nova oblast nam je najprej rekvirirala radioaparate, vsa prevozna sredstva od koles naprej, uvedla policijsko uro in zagrozila s smrtjo, če se ji bo kdo uprl. Kdo? Po čudnem spletu okoliščin sem se z OF seznanil, še preden je bila ustanovljena.

Jože Hartman, foto osebni arhiv

Moj oče je bil med vodilnimi krščanskimi socialisti že pred vojno. Stanovali smo v hiši za Bežigradom in k nam so takoj po začetku okupacije začeli prihajati skrivnostni ljudje, eni so celo stanovali pri nas. Ko so se začeli sestajati skoraj dnevno v naši jedilnici, smo se morali otroci umakniti v kuhinjo in starša sta nam zabičala, da ne smemo nikomur niti črhniti o tem. In nismo. Vso vojno! Jaz sem bil najstarejši!

Tudi po vojni o tem ni bilo ničesar napisanega v zborniku Bežigrad med NOB!

Pozneje sem izvedel, kdo so bili skrivnostneži: stanovali so takrat pri nas Boris Kidrič, Boris Zihlerl, Zdenka Kidrič, Franc Lubej in, zadnja, Alenka Gerlovič, pa še kdo, ki se ga ne spominjam. Zasedali so eno sobo v kleti, v drugi sobi je bil italijanski »serdžente«, v kuhinjo pa sta se stisnila najemnika Stareta, zvesta pripadnika OF vso vojno. Prihajali in odhajali pa so člani najvišjega vodstva OF v Sloveniji, poznal sem dr. Rusa in Toneta Fajfarja, ki sta bila Bežigradjana. OF se je rojevala tudi za Bežigradom! Lubej je bil tudi na »košti« pri nas in otroci smo imeli veliko veselja v njegovi družbi. Bil je zelo zabaven. Nad vsem tem dogajanjem je visel razglas, da bodo požgali vsako hišo, v kateri bodo odkrili prevratnike! Mamo je bilo še najbolj strah. Pa nas niso nikoli odkrili. Tako sem se »seznanil« z OF.

Očeta so zaprli in odgnali v internacijo. Pozneje so ga zaprli še gestapovci. Tisto malo časa, ko je bil na prostosti, sem pri njem začel delati kot kurir OF in raznašal Poročevalce ter drugo pošto na javko v Nebotičniku, pri tem pa sem moral mimo dveh straž na hodniku: tam je deloval Radio Ljubljana in stanoval Hacin, prosluli šef policije, po vojni obešen kot vojni zločinec.

Sicer pa se spominjam časa okupacije po lakoti, alarmih, bombardiranjih, žici okoli Ljubljane, tanko-

vskih ovirah, streljanju talcev, grožnjah s smrtjo celo za prekrške, stalnih selitvah moje klasične gimnazije po Ljubljani, ker so našo gimnazijo spremenili v vojašnico, pa po racijah, policijskem pretepanju prebivalcev, delovanju Črne roke, paradiranju domobrancev po ulici in njihovem begu prav tam, po izdajalskem početju klerofašistov in njihovem teroriziranju prebivalcev (recimo: sam sem moral vsako nedeljo stati na točno določenem mestu pri maši, sicer sem dobil neopravičeno uro). Ljudje, ki so jih pogrešili v cerkvi, so dobivali pisne grožnje, če se obredov ne bodo udeležili, in podobno! Kler je izdajal in Cerkev je delovala kot strašilo, ne kot tolažba. Imel sem starega strica župnika, ta nas je hodil vsake toliko časa zmerjat s komunisti, tako da ga je mama vrgla ven. V zvezi s komunisti sem imel prigodo: v drugem razredu gimnazije me je direktor Bajuk (stari oče povojnega Bajuka) v svoji pisarni pretepel in zmerjal s komunistom, pa nisem vedel, kaj je to. Nato so me skupaj s Stanovnikovim bratom vrgli iz šole, vanjo sem se vrnil po intervenciji nekaterih profesorjev, očetovih prijateljev. Toliko o spominih na represivni del okupacije, čeprav sem še marsikaj izpustil. Okupacija pa je imela tudi svetle strani!

Vso okupacijo je bilo močno čutiti upor in ilegalno delovanje OF. Ljubljancani so bili neverjetno solidarni v prenašanju terorja okupacije in organizaciji upora proti njemu. OF je bila druga oblast v Ljubljani (prva je bila v gozdovih in osvobojenem ozemlju). Res je bilo tudi precej »OR-a« (ohrani rit!), vendar ko je nastopila OF, jo je tudi OR ubogala. Recimo: policijska ura je bila od 20. do 6. OF je večkrat zapovedala, naj se Ljubljancani umaknejo z ulic ob 19. In na ulicah takrat ni bilo žive duše. Resnično nas je zabavala slovenska zastava na zvoniku frančiškanske cerkve, ki je visela več kot en dan, ker naj bi bil dostop

k njej miniran. Občasne likvidacije izrazitih izdajalcev so doživljale odobravanje, ne obsodbe! Krepile so zaupanje v pravični boj proti okupatorju in njegovim kolaborantom. Čutili smo moč ilegalnega boja. Zanimivo, še danes ne vem, kdo je vodil ilegalni boj v Ljubljani. Simpatij so bili deležni zlasti železničarji, ki so bili glavna vez med z žico obdano Ljubljano in partizani. Tudi zdravniki so bili na dobrem glasu. To so bile pravzaprav »javne tajne« ilegalnega boja. Tako kot radio Kričac ali Slovenski poročevalec. Vesti, zlasti z bojišč, so se po Ljubljani širile kot blisk. Vedeli smo tudi za ilegalne tiskarne, ki so opremljale aktiviste OF

z lažnimi dokumenti. Pa za zbiranje orožja, sanitetnega materiala, hrane, cigaret, obleke. Delovala je ilegalna pošta itd. Težke ranjence so ilegalno zdravili v ljubljanskih bolnišnicah ipd.

In na koncu: narodnoosvobodilni boj v Sloveniji je imel dve različici: partizanstvo, svobodno in oboroženo, ter ilegalo v mestu, neoboroženo in nesvobodno, pa vendar nadvse učinkovito. Posebnost je bilo delovanje kolaboracije s klerofašizmom na čelu, česar v partizanih ni bilo. Obe obliki tega boja sta se med seboj dopolnjevali. Lahko bi rekli: če je bil Rog glava NOB, potem je bila Ljubljana njegovo srce.

Življenje ob bloku na Dolenjski cesti Marjan Virant

Marjan Virant je eden tistih Ljubljancov, ki so svoja otroška in mladostniška leta preživel v okupirani Ljubljani, in sicer na Dolenjski cesti, v neposredni bližini enega od močno zastraženih blokov, kjer je bila edina pot iz mesta na deželo oziroma, kot so takrat rekli, v svobodo, v gozdove. Zato sem ga prosila za kratek pogovor o tem, kako je kot otrok dojemal bodečo žico pred pragom domače hiše in vse

Marjan Virant na Dolenjski cesti 155, kjer je bil med okupacijo eden od blokov v žici okoli okupirane Ljubljane.

tiste vojake, ki so ljudi vsakokrat, ko so se napotili iz mesta, temeljito, tudi grobo pregledovali, ali morda nimajo pri sebi česa »prepovedanega«. Če so samo posumili, da kje kaj skriva, so človeka že aretirali. Danes si vse to težko predstavljamo, še posebej mlajše generacije. Praznovanje 80. obletnice ustanovitve OF je tako priložnost, da tiste čase podoživimo skupaj z neposrednimi akterji.

Takole mi je pripovedoval Marjan Virant: »Star sem bil devet let in spomnim se, kako je leta 1942 oče hodil zvečer k sosedu kartat. Šele pozneje sem spoznal, da so bila večerna kartanja v bistvu sestanki odbora OF Rudnik. Velikokrat sem moral po teh očetovih kartanjih s kanglico po mleko ali s kolesom čez blok, v katero od vasi oziroma h kmetom onstran žice po kakšno hrano. In zakaj prav jaz, devetletni otrok? Domobranci in Italijani, pozneje pa Nemci, namreč otrokom niso namenjali tako velike pozornosti. Te kanglice z dvojnim dnom so postale in so še danes prav legendarne za prenašanje pošte iz mesta v partizane in nazaj. Še zanimivejša pa so bila kolesa. Med plaščem in zračnico so bila največkrat skrita pisna sporočila, pomembna za OF in partizanske enote. Danes vem, da je bil to takrat edini način za prenos informacij o situaciji v mestu ali pa v partizanih, kaj se pripravlja in podobno. Velikokrat so bila med pošto tudi pisma borcev domačim in obratno. Običajno sem šel sam do kraja, kjer sem moral predati pošto. Čeprav se v gozdu nisem povsem zavedal nevarnosti, priznam, da mi ni bilo vedno lahko, tudi strah me je bilo. Na poti domov pa me je vedno spremljal eden od borcev. Nekega dne, pozno popoldne, ko sva s spremljevalcem prišla na rob gozda, je pri hiši, mimo katere bi moral iti, opazil sovražnikovo patruljo. Zato sva se obrnila in sem moral z njim nazaj na varno območje, tam sem tudi preživel noč. Ni bilo mobitelov in starši so bili presneto v skrbah, kaj se je zgodilo. Spomnim se tudi, kako so me sprejeli žena in starši, ko sem jim domov prinesel pošto moža in sina s sporočilom, da je v partizanih. Do tistega trenutka namreč niso vedeli ne kje je, ali je živ, ali so ga aretirali in odpeljali v taborišče, nič. Bil sem res fantič, pa vseeno so mi v spominu ostali obrazi sreče, da je njihov fant živ. Pa še en spomin na mojo borbo proti okupatorjem, za katero

so malo zaslužni starejši, ki so me izzvali, največ pa kar moja otroška nagajivost: v hribu za hišo sem prerezal telefonske kable, ki so povezovali posamezne bunkerje ob žici. To pa ni ostalo skrito in nekdo, ki me je videl, me je izdal. Seveda so me stražarji na bloku trdo prijeli, a sem imel tudi malo sreče. Z domobranskim stražarjem je bil na straži tudi nemški vojak, in ta je prepričal domobranca, naj me vendar pusti na miru, saj sem otrok, ki ne ve, kaj dela.«

Ima pa življenjska zgodba Marjana Viranta, odraščajočega mladega fanta iz obdobja okupirane Ljubljane, tudi drugo plat, ki se je še danes, ko jih šteje blizu 90, spominja z grozo: »Bilo je 9. januarja 1944, ko je odbor OF Rudnik imel sestanek pri našem sosedu Škrabi. Zbralo se je devet udeležencev, nihče pa ni vedel, da so bili opazovani ali pa izdani. Vsi so bili že stari znanci, razen enega, ki je ta večer prišel prvič. Posledice so sledile naslednji dan. Ko se je oče Jernej popoldne vračal iz službe, so ga na bližnji postojanki na Dolenjski cesti legitimirali domobranci. To, da so ga legitimirali dan po sestanku, prej pa nikoli, se mu je zdelo zelo čudno in je to takoj povedal ženi, ki je bila visoko noseča – štiri mesece po aretaciji je rodila mojega brata. Svetovala mu je, naj se umakne na Golovec oziroma v gozd takoj za našo hišo. Žal oče tega njenega nasveta ni upošteval. Zgodilo se je pozno zvečer, ko je nekdo začel razbijati po vratih. Oče sprva ni hotel odpreti, vendar je bilo razbijanje vedno močnejše in ob grožnjah, da bodo vdrli, je vseeno odprl vrata. Zagledali smo domobranca z bližnjega bloka in dva moška v civilu. Surovo so zahtevali, naj se dobro obleče, vzame s seboj čim več denarja in cigaret, če jih ima, domače pa mirili, da ga peljejo na zaslišanje v Srednjo tehnično šolo. Naslednji dan smo izvedeli, da so ta večer aretirali vse udeležence sestanka razen

Sitarja, ki ga niso dobili doma. Ta večer smo zadnjič videli očeta živega.« Pot iskanja informacij, kje je mož in oče, kaj se je z njim zgodilo, je bila mučna in polna neznank. Kamorkoli je mama prišla s svojimi vprašanji, je dobila podobne odgovore, da je zanj dobro poskrbljeno in naj se raje briga za družino, ne pa za politiko. Toda mama se ni dala in je iskala naprej. Čez deset dni je odšla še v Belgijsko vojašnico, kamor so zapirali ljudi pred odhodom v internacijo. Ena izmed žensk, ki so čakale v vrsti, je bila doma iz Dobrunj. Povedala je, kaj se dogaja na bližnjem Urhu. Tiho je pripovedovala, da so še posebej januarja ljudje slišali krike, vpitje in glasove tam zaprtih in mučenih ljudi. Povedala ji je, da tam nad njeno vasjo pobijajo ljudi, in če je takrat izginil njen mož, lahko naredi križ čezenj.«

Negotovost, kje je oče in kaj je z njim, je še živ, je trajala vse do jeseni leta 1945, ko so na Urhu začeli odkopavati umorjene. »Vsak dan sva z mammo hodila z Rudnika na Urh. Prepričana sva bila, da ga bova našla, ker je bil oče aretiran prav v času, ko se je na Urhu dogajala največja morija zavednih Slovencev. Tako sva nekega septembrskega dne 1945 v pravkar izkopani jami po ostankih, ki so bili še prepoznavni, spoznala moža in očeta v skupnem grobu pobite skupine, ki je bila aretirana isti večer. Zdaj oče Jernej in tovariši počivajo v novi skupni grobnici, ki ne samo da predstavlja večni spomin na grozodejstva, ki so se zgodila na Urhu, ampak je predvsem opomin, da se kaj takega ne sme ponoviti,« je svoje pripovedovanje zaključil Marjan Virant.

Meta Verbič

Nada Tarman,
foto Arne Hodalič in Katja Bidovec

Nada Tarman te navduši s svojo trdoživostjo in iskrevnostjo že prvič, ko jo srečaš. Obiskala sem jo doma, v Spodnji Šiški, zato da bi mi povedala, kako je doživela začetek 2. svetovne vojne ter še posebej čas ustanovitve OF in začetek upora slovenskega naroda proti okupatorjem. Takole je začela svojo pripoved, za

katero si je že pripravila zapiske. »Sem si malo zapisala, da ne bi česa izpustila. Saj veste, da grem proti okrogli stotici prihodnje leto. 6. aprila 1941 zjutraj, ko je bila okupirana takratna kraljevina Jugoslavija in še posebej moja ljubljena domovina Slovenija, je na sicer mirnih ulicah zavladal nekakšen nemir, slišati je

bilo vpitje ter ropot kolon in kolon vojaških kamionov, polnih orožja, streliva in druge vojaške opreme,« je povedala. Nato pa so ji misli že preskočile nekaj dni naprej in je nadaljevala: »Medtem so okupatorji že prevzeli vso oblast. In zgodil se je drugi korak. Do prebivalcev se je na vsakem koraku pojavljal grob in sovražen odnos. In ne samo to, okupatorji so zahtevali, da jih pozdravljamo v njihovem jeziku in se tudi nasploh sporazumevamo v italijanščini. Sledili so tudi prve aretacije domačinov, zapiranje, streljanje talcev, zastraševanje in splošen strah med ljudmi.« Pa vendar, je pripovedovala naprej, se niso dali. »Zase lahko rečem, da so se v meni nabirali srd in sovraštvo ter želja po vsestranskem odporu. Pa ne samo v meni. V Ljubljancih in Slovencih nasploh. Prav zato je organizacija ilegalnega dela v rokah OF stekla hitro in množično. Ne zanikam, da smo bili včasih prestrašeni, tudi kasneje v partizanih je bilo tako, bili pa smo močni v srcih, ker smo bili med svojimi. Okupatorji so intenzivno razdirali, ograževali, ubijali, terorizirali ljudi v prepričanju, da je vse njihovo. A so se motili. Tako rekoč pred nosom se jim je porajala nova, ilegalna država, organizirana tako, da je med organizacijo oboroženega upora vsestransko skrbela za ljudi, jim pomagala povsod, kjer so pomoč potrebovali, naj je bilo to na socialnem področju, v skrbi za mlada življenja, šolstvu in duševnih stiskah. Ne nazadnje je organizirala znamenite raztrosne akcije in pisanje parol proti sovražniku na zidove. Slednji je besnel, a ilegalni državi ni mogel do živega.«

Potem se je Nada malo zamislila. Ves pogovor je bila namreč rahlo zaskrbljena, da ne bi bila predolga oziroma ne bi zašla s poti, ki si jo je za najino srečanje pripravila. In me je vprašala: »Ali mislite, da bi bilo kaj narobe, če se pohvalim, da sem še zadnja živa pevka pevskega zbora Žabce, ženske sekcije APZ France Marolt, ki je imel en sam koncert, in to v dvorani Slovenske filharmonije že pred vojno?« Ko sem ji odgovorila, da ni prav nič narobe in naj kar nadaljuje, je opisala svoj najpomembnejši spominski utrinek iz tega časa. »To je bila udeležba na slavnostnem koncertu APZ France Marolt v dvorani hotela Union v Ljubljani. Še danes mi gre srh po telesu, ko se spomnim zanosnih glasov pevcev pri izvedbi slovenskih pesmi. Med njimi tudi pesmi Lipa zelenela je, ki jim je odločno povedala, da smo tu in se ne damo. Sledila je odporniška zapoved o kulturnem molku. Držali smo se je vsi, ki smo pošteno mislili. Prišel je tudi 'pozdrav' vodstva OF: Določeni dan ostanite vsi doma, izpraznite mesto. To se je zgodilo naslednji dan. Sovražnik je spet besnel. Naši fantje in dekleta so že odhajali v hribe, se hrabro borili, a žal tudi padali. Drugi smo sodelovali pri vseh dejavnostih osvobodilnega gibanja v ilegali. Ob tem sem vsa polna čustev, prav vznesena v srcu, da sem tudi sama z delčkom svoje biti pomagala svoji ljubi domovini v boju za svobodo in mir.« Ob teh besedah Nade Tarman mi je preostalo samo še to, da sem se ji iskreno zahvalila, da me je sprejela v svojem domu ter mi razkrila delček zgodovine svojega življenja in slovenskega naroda.

Meta Verbič

In še spomini treh Ljubljančanov, ki imajo nekaj skupnega: vsi trije so fašizem doživeli že na Primorskem, vsak v svojem rojstnem kraju, Nuša Kerševan v Renčah pri Novi Gorici, Metoda Avbelj v Idriji in Božidar Gorjan – Bogo v Trstu. Zaradi fašizma so morali že pred letom 1940 s svojimi družinami na pot in ta jih je zanesla v Ljubljano. A tudi tukaj jih je doletelo zlo, imenovano fašizem, ki se mu je pridružil še nacizem.

Spomini na šolo v času okupacije

Nuša Kerševan

Nuša Kerševan, foto osebni arhiv

V letu, ko smo se morali zaradi pandemije, ki je zajela ves svet ter nam omejila gibanje in srečevanje s prijatelji, navaditi na spremenjen način življenja, sem se nehote začela spominjati druge svetovne vojne v Ljubljani. Razmišljala sem o takratnem življenju, omejenem v žičnem obroču, ki so ga okupatorji naredili okrog Ljubljane, policijski uri, ki jo je zapovedal okupator, in protestih, ki smo jih, čeprav še otroci, izvajali s kulturnim molkom ter številnimi napisi OF in Smrt fašizmu – svobodo narodu.

Tistega časa sicer ni mogoče povsem primerjati z ukrepi, sprejetimi lani za varovanje zdravja, vendar pa so si v marsičem podobni in omejujejo našo svobodo.

Veliko mojih spominov je povezanih s šolo med vojno. Okupatorji so sicer v Ljubljani dovolili slovensko šolo, a z nešteti urami italijanščine in pozneje nemščine, poučevali so ju tuji učitelji, ki niso znali slovensko. Te ure smo sovražili, vendar smo hodili v šolo, da smo se lahko družili s sošolkami in sošolci ter si šepetali skrivnosti, ki smo jih slišali doma od staršev. Naši, slovenski učitelji in profesorji so razumeli naše stiske in nam jih lajšali, kolikor je bilo mogoče. Vedeli so, da so naši starši v zaporih ali izgnani iz domovine, celo ubiti. Vedeli so, da so nekateri starši v partizanih. Na prijeten, človeški in nevsiljiv način so nas tolažili ter spodbujali, da smo se spominjali svobodnih dni, ki naj bi se čim prej vrnil. Tudi profe-

sorice in profesorji se pogosto niso več vrnili v šolo, ker so odšli v partizane ali pa so jih okupatorji zaprli in tudi pobili.

Naši šolski prostori so bili skoraj vsako leto in tudi med šolskim letom na različnih lokacijah, ker so okupatorji zasedli šole s svojimi vojaki ali pa jih spremenili v zapore.

Tako je bilo, na primer, na poljanski gimnaziji, kamor so v klet pripeljali zapornike iz drugih zaporov in jih tudi zverinsko postrelili kot kazen za atentat na bana Natlačena. Zato tudi dijaki te gimnazije vsako leto sodelujejo pri komemoraciji za žrtvami okupatorja.

Že pred vojno sem sodelovala v šolskem pevskem zboru Glasbene matice, vodil ga je maestro Mirko Polič. Vsako leto smo imeli ob koncu šolskega leta

koncert v veliki dvorani Slovenske filharmonije. Tako je bilo tudi leta 1942. Maestro nam je pred začetkom rekel, da bomo po končanem nastopu – če bomo dobro peli – zapeli tudi Zdravljico, ki so jo okupatorji prepovedali.

Po nastopu smo doživeli aplavz in dirigent nam je rekel, sedaj pa bomo zapeli Zdravljico, a potem tecite domov. Poslušalci v dvorani so pesem poslušali stoje in bučno zaploskali. Mi smo resnično tekli domov, ker se je bližala policijska ura. Našega dirigenta Mirka Poliča pa doma že čakali okupatorjevi vojaki in ga odpeljali v zapor.

To je bil naš zadnji nastop med vojno, ponovno smo veselo zapeli na Kongresnem trgu 9. maja 1945, ko so partizani osvobodili našo Ljubljano.

Metoda začuti, da se je fašizem preselil iz Idrije v Ljubljano

Metoda Avbelj

Metoda Avbelj, foto osebni arhiv

Metoda Avbelj je imela 25. avgusta 2020 sto let. Razumljivo je, da pri teh letih slabo vidi in sliši, a vendar se spominja dogodkov pred osemdesetimi leti.

S fašizmom je rasla tako rekoč od rojstva. Rodila se je v Idriji kot Metoda v družini Rafaela Tavzesa. Ta se ni hotel poitalijančiti v Rafaela Tavsesija in tako je, ko

je imela Metoda enajst let, naložil družino in borno imetje na voz ter se odselil v Ljubljano. Kljub temu da je družina skromno živela, je Metoda Tavzes končala Gimnazijo Poljane in se vpisala na romanistiko (italijanščina, francoščina). Po drugem letniku fakultete so mesto okupirali italijanski fašisti. Čutila je, da se je

fašizem preselil iz Idrije v Ljubljano. Dve leti starejši brat Dušan, njeni edini sorojenec, je imel prijatelje komuniste in bil tudi sam komunist. Ob okupaciji sta se oba vključila v OF, Dušan je kmalu tudi odšel v partizane, Metoda pa je bila aktivistka. Spominja se, da je trosila letake po ljubljanski ulici Soteska. Domov so jo prišli iskat domobranc in jo predali Italijanom v belgijski kasarni. Ti so jo zasliševali o aktivistki OF, katere imena se ne spomni več, ve pa, da so jo ustrelili,

češ da je hotela pobegniti. Italijani ji sicer niso mogli dokazati, da je tudi ona aktivistka OF, a so jo vseeno poslali v taborišče Gonars. Po kapitulaciji Italije je s sojetniki odšla v partizane na Primorsko. Delala je v štabu 15. divizije in se še spomni Alberta Jakopiča – Kajtimira, najbolj pa, razumljivo, svojega bodočega moža Viktorja Avblja – Rudija, s katerim se je po osvoboditvi vrnila v Ljubljano. Po vojni je ohranjala stike zlasti s svojimi partizanskimi prijateljicami.

Živa Vidmar

Dan mrtvih 2010. leta, spominska svečanost na Urhu. Opazujem veličasten spomenik, prapore, častno četo garde Slovenske vojske v postroju. Za nastop se zbira policijski orkester. Z mahom roke, običajnim gibom glave pozdravim nekaj pevcev Partizanskega pevskega zbora, ki hitijo na upevanje v gozdiček desno od spomenika. Stojim na ploščadi pod spomenikom, na sončni, levi strani ob robu travnika. Na desni se zbirajo polagalcı vencev, bližnji in daljni svojci žrtev ter drugi udeleženci spoštljivega dogodka.

Božidar in Anica Gorjan, ki je bila, komaj 18-letno dekle, glavna organizatorica upora mladine v Beli krajini, sta se poročila junija 1945, foto Arne Hodalič in Katja Bidovec

Nedaleč od mene stoji starejši moški, sam. Vem, da je to Božidar Gorjan. V pozdrav mu nekajkrat z nasmehom pokimam. Povpraša me, od kod in če sploh se pozna. Povem mu, da sem se družil z njegovimi tremi sinovi, Darkom, Maticem in Vojkom. Slednji, najmlajši, se je vedno vrtel okoli družbe svojih starejših bratov, tako na igrišču pri Dukičevih blokih kot na portoroški plaži. Vedel sem, da je bil pesnik in literat in da je, žal, nesrečno končal svoje mlado življenje. A tega sogovorniku takrat nisem omenil.

Po končani svečanosti sva še malo postala, vprašal me je to in ono. Omenil sem mu rod moje žene, poznal je njenega očeta, Franca Štoko – Rada, s katerim sta skupaj sodelovala v še neosvobojenem Trstu, pa tudi pozneje. Povedal mi je, da je izredno cenil tega preprostega, pokončnega primorskega revolucionarja. In seveda naročil, naj ženi izročim pozdrave in čustveno oceno njenega očeta.

Naslednje leto sem začel urejati tastov album. Pod roke so mi prišle fotografije iz povojnega obdobja v Trstu. Na njih je bil z osebami, civilnimi in vojaškimi, a brez podatkov o njih in krajih, kjer so bile fotografije posnete. Poklical sem Gorjana, kot mi je svetovala žena. Najino srečanje se je zavleklo, a ne samo zaradi prepoznavanja tastovih fotografij, temveč predvsem zaradi njunega sodelovanja v daljni preteklosti. Zaradi prepoznavanja tržaških dogodkov, pri katerih je sodeloval tast, sva se potem dobila še nekajkrat.

Vedel sem, da je bil Gorjan pred leti predsednik Zveze borcev Slovenije; omenil sem mu, da sem tudi jaz v tej novodobni organizaciji. Svetoval mi je, naj preberem njegovi knjigi, če bi rad kaj več izvedel o njegovem partizanskem življenju. To sem tudi storil. Da bi o v knjigi opisanih dogodkih slišal tudi iz prve roke, sva se večkrat dobila ob kavici ali kozarcu vina.

Fasciniralo me je, da je kot 17-letni mladenič, zaradi fašizma pregnan iz Primorske, dijak realne gimnazije v Ljubljani, takoj začutil, kje je njegova prihodnost – v svobodi. V tistem času so po razredih imeli odbore OF; po aretacijah njihovih članov so organizacijo prenesli na teren, delovali so skrivoma. Sprva kot uporni dijak, kasneje kot skojevec, je Gorjan organiziral enakomisleče dijake v trojke za upor proti fašistom in kolaborantom; vrstili so se trosilne

akcije, sabotaže na gimnaziji in po mestu, sledenje kolaborantom, zbiranje vsakovrstne pomoči tako za ilegalce kot borce.

Iz prvega leta okupacije mi je ostala v spominu njegova pripoved o organiziranju poslušalcev za koncert pevskega zbora v dvorani hotela Union decembra 1941. OF je odredila t. i. kulturni molk, koncert pa naj bil njegov »uradni« začetek. Politično vodstvo odpora se je balo, da bi bila dvorana prazna, zato se je Gorjan s svojo trojko kar nekaj dni trudil pridobiti poslušalce. Enako so počele tudi preostale trojke. A mladi aktivisti so se pravzaprav zaman trudili z organiziranjem poslušalcev; ko so z vseh koncev mesta prišli do dvorane, je bila ta že polna Ljubljancev. Za manjše število dijakov in dijakinj s poljske gimnazije se je našlo nekaj stojišč v dvorani in na balkonu. S svojo prisotnostjo so ustvarili čudovito, uporniško vzdušje. Po prvih pevskih nastopih oziroma po pesmi Lipa zelenela je je predstavnik italijanskega komisariata protestno zapustil dvorano.

Gorjan je sčasoma postal moj stalni sogovornik; z veseljem sem prisluhnil njegovim preudarnim ocenam tako iz preteklosti kot sedanjosti. Prevezel me je s svojo mirnostjo, človeško toplino, preudarnostjo in predvsem poštenostjo. Zato sem ga poprosil, da bi obiskala kakšen kraj, kjer bi lahko kaj več izvedel o kakšnem dogodku.

Zapeljala sva se na spominsko svečanost v Škrbino na Krasu. Tam je srečal, tako kot leta poprej, nekaj znancev, tujih diplomatov. Tudi domačini so ga ogovorili in povabili na kozarec terana – dolgoletna poznanstva pač.

Zaradi podobnega razloga sva obiskala Logarsko dolino in vstopila v kar nekaj Gorjanu prijateljskih

hiš. Lastniki so bili njegovega obiska veseli, saj so si lahko pričarali v spomin srečanja in dogodke med njim in njihovimi starši. Presunljivo je bilo, ko mu je v objem padla ženska, ki je bila praktično rojena v borbi, ko so Gorjan in partizani pregnali Nemce iz doline.

Nekajkrat sva se udeležila tudi partizanskega srečanja na Jezercih pod Krvavcem. Kot govorcev pred spomenikom padlih partizanov, ki so se pomikali na Štajersko, se spominjam Gorjana in Frante.

Po takih dogodkih je beseda večkrat tekla o soborcih, padlih in živih. Tako sem preveril, kje in kdaj lahko obiščeva Draga Flisa – Strelo. In res sta se srečali dve spoštovani osebi, partizana, diplomata. Bilo je veselo, predvsem pa zelo glasno; naglušnost zahteva malo močnejše tone. Medsebojnih spominov ni zmanjkalo, žal mi je, da jih nisem posnel za spomin na res dragi osebi. Ko je strežnica prinesla kosilo za Strelo, smo se morali raziti.

Iz pogovorov z Gorjanom sem razbral, da mu je bil najbolj drag prijatelj Janez Stanovnik. Dokler sta

bila še oba pokretna, sta se srečevala na kar pogostih spominskih srečanjih, si tudi redno dopisovala. Gorjan mi je zaupal in dovolil, da sem vstopil v intimno kakšnega pisma. Iz vsebine je razbrati močno medsebojno naklonjenost in spoštovanje.

Vsakokrat, ko sem Gorjana obiskal ali poklical, je vprašal, kako je pri borcih in kako je kaj Janez. Rad bi ga poklical, a kaj ko pogovor dveh skoraj gluhih ni bil ravno izvedljiv. In ko se je moral Stanovnik iz stanovanja zaradi nege preseliti v negovalni del doma, mi je priskočil na pomoč sin Aleš ter organiziral njuno srečanje. Gorjana sem pripeljal k Stanovniku; drug drugega sta se močno razveselila in takoj začela obujati spomine. Z Alešem sva ju zapustila za poldrugo uro. Ob intimnem in prisrčnem slovesu dveh prijateljev so se mi orosile oči.

Spomenik Stanovniku so odkrili brez prisotnosti prijatelja Gorjana. Izbral sem sončen dan ter ga zapeljal h grobnici narodnih herojev in spomeniku Stanovniku. Dolgo je stal ob grobnici in mi pozneje omenil ljudi, s katerimi je imel stik v vojni in miru. Stanovnikov spomenik si je dolgo ogledoval, v miru, sključen. Stal sem ob strani, da ne bi zmotil njegovih misli o prijatelju.

Skoraj brez besed sva se odpeljala do njegovega domovanja v Črnučah. Zahvalil se mi je za druženje, a čutil sem, da je z mislimi pri soborcih ...

Vesel bom vsakega novega srečanja z Gorjanom, saj vsakič zvem kaj novega. S svojo preudarnostjo vpliva tudi na moja razmišljanja in ravnanja.

Opomba: *prijatelj – tako mi je Božidar Gorjan – Bogo zapisal v posvetilu v knjigi.
Mihael Grobelnik

Prihod osvoboditeljev – slovenskih partizank in partizanov v Ljubljano

NENAVADNO LETO 2020 - 75. OBLETNICA KONCA 2. SVETOVNE VOJNE IN OSVOBODITVE LJUBLJANE

Prihod osvoboditeljev – slovenskih partizank in partizanov v Ljubljano

9. maj je praznik Ljubljane, dan, ko praznujemo njeno osvoboditev s spominsko slovesnostjo na Orlah, kjer so se bili zadnji boji za Ljubljano, na slavnostni seji mestnega sveta pa podelijo plakete in nagrade mesta Ljubljane zaslužnim meščanom ter razglasijo častnega meščana. Ne nazadnje se ob tej priložnosti na Pot spominov in tovarištva zgrnejo tisoči in tisoči Ljubljančanov in Slovencev vseh generacij ter s pohodom po poteh tega edinstvenega spomenika v Evropi izrazijo željo, da se vojne grozote, ki so jih doživeli sami ali pa njihovi predniki za obročem bodoče žice, ne bi nikoli več ponovile. Lani pa je bilo vse drugače. Morali smo se prilagoditi, nikakor pa nismo pozabili pomena našega majskega praznika.

Polaganje venca v Smrečju pri Turjaku 4. maja 2020 k spomeniku 27 pobitim organizatorjem in vodjem OF, ki so štiri leta organizirali in vodili upor v osrčju naše domovine, v okupirani Ljubljani. Zaradi omejitve gibanja med občini so venec položili v imenu ZZB za vrednote NOB Ljubljana domačini iz društva Zarja spominov Velike Lašče.

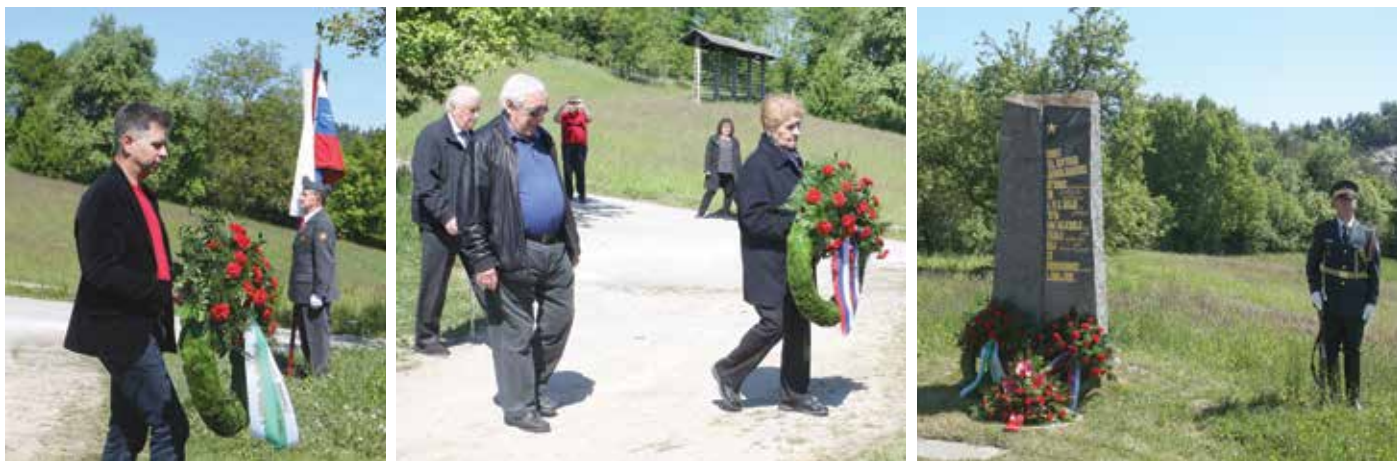
Polaganje venca MOL k spomeniku pri Vidmarjevi vili, foto Nik Rovar

Začeli smo 27. aprila, na dan ustanovitve OF in začetka upora s tradicionalnim polaganjem vencev pri grobnici narodnih herojev in pri spomeniku ob Vidmarjevi vili v Rožni dolini. Pri grobnici narodnih herojev so cvetje položile delegacije državnega zbora, ZZB NOB Slovenije, ki jo je vodil predsednik Marijan

Križman, delegacija MOL, ki jo je vodil župan Zoran Janković, ter delegaciji SD in Levice.

Pri spomeniku ob Vidmarjevi vili v Rožni dolini, kjer je bila ustanovljena OF, pa so cvetje položili predsednik države Borut Pahor, delegacija ZZB NOB Slovenije, župan MOL Zoran Janković, delegaciji SD in Levice. Polaganje cvetja k obema spomenikoma so pospremili: praporščaka ZZB NOB Ljubljana – mesta heroja in ZZB NOB Slovenije, garda Slovenske vojske in manjša zasedba policijskega orkestra.

7. maj, Orle: Tradicionalna množična prireditev ob osvoboditvi Ljubljane na Orlah je odpadla. V spomin na 75. obletnico zadnjih bojev za osvoboditev Ljubljane, v katerih je padlo 46 borcev brigad VII. Korpusa, smo lahko položili le cvetje ob sodelovanju častne straže Slovenske vojske in praporščaka ZZB NOB Ljubljana – mesta heroja. Pri polaganju cvetja je bilo prisotnih devet članov delegacij ZZB NOB Ljubljana, MOL in SD.

Polaganje vencev k spomeniku padlim na Orlah, foto Nik Rovar

9. maj 2020, dan osvoboditve Ljubljane in dan Evrope

Množični pohod ob žici okupirane Ljubljane in tek trojk, na katerem bi sodelovale tudi trojke Zveze zdru-

Takole veselo in živahno je bilo v Ljubljani leta 2019, foto Damjan Končar.

Živžav na kontrolni točki leta 2019, foto Damjan Končar

Drevo, zasajeno ob 75. obletnici osvoboditve, foto arhiv društva Zeleni prstan

ženj borcev, sta bila zaradi epidemije in navodil NIJZ odpovedana. Vendar so se Ljubljanci kljub temu podali na pot okoli mesta, ki ga je nekoč obdajala bodeča žica. Pohodniki so prepevali partizanske in borbene pesmi, te so odmevale tudi iz priročnih radijskih aparatov. Vsaj tako smo proslavili osvoboditev herojske Ljubljane. Na pohodu smo srečali župana Zorana Jankovića, prvega predsednika samostojne Slovenije Milana Kučana, člane vodstva MO ZZB NOB Ljubljana, stranke SD in Levica, mestne svetnike in svetnice, prvoborce, pevski zbor Lipa zelenela je ter številne meščane Ljubljane vseh generacij.

Ob 75. obletnici osvoboditve Ljubljane je ob Poti v ime-nu vseh borcev in aktivistov OF posadila drevo predsednica ZZB NOB Ljubljana Julka Žibert. Ob 90. obletnici žrtev na Bazovici pa je drevo posadilo društvo TIGR. Posamezni donatorji so med letom posadili še 18 spominskih dreves.

NENAVADNO LETO 2020 TUDI ZA DRUŠTVO ZELENI PRSTAN

Za nami je nenavadno leto, ko se zaradi covida-19 nismo mogli srečevati na naših delovnih akcijah v Gramozni jami in ob saditvi spominskih dreves. Prav tako ni bilo mogoče organizirati Pohoda ob žici, tekov trojk in proslave ob 75.

obletnici konca druge svetovne vojne in osvoboditve Ljubljane – mesta heroja. Kljub temu je bila Pot spominov in tovarištva vse leto in še posebej ob 9. maju zelo obiskana, kar dokazuje, kako pomemben je ta izjemni spomenik in zelena površina za Ljubljančanke in Ljubljančane ter naše prijatelje in znance.

Življenje na PST in skrb za njeno ohranitev sta bila, ne glede na epidemijo, živa vse leto. Delavci invalidskega podjetja ŽELVA in podjetja VO-KA SNAGA so skrbeli, da so bile PST očiščene in zelenice ob njej vzorno vzdrževane. Očistili in deloma zamenjali smo nekatere usmerjevalne table ter obnovili dva osmerokotna stebra. Vse leto smo tudi dobro sodelovali z županom, podžupani MO Ljubljana in strokovnimi službami na oddelkih za gospodarske dejavnosti in promet ter za kulturo. Skupaj smo dopolnili program urejanja PST, ki v letih 2021 in 2022 zajema:

- redno in investicijsko vzdrževanje pohodnih in zelenih površin;
- saditev nadomestnih in novih dreves ter vzdrževanje celotnega drevesnega parka;
- vzdrževanje in obnova spominskih znamenj ter smerokazov in zemljevidov;
- postavitve manjkajočih osmerokotnih spominskih stebrov;
- ureditev obeležja 1. postavitve žice;
- obnovitev ostalin nekdanjega bunkerja v Parku prijateljstva in uradno poimenovanje parka;
- prenova bunkerja na Cesti Ljubljanske brigade in
- preureditev stopnišča v klančino na delu PST proti Ulici bratov Učakar.

Nadaljevali bomo naše sodelovanje s Klubom brigadirjev MDB, šolami, TIMING-om in drugimi društvi, MOL-om in podjetji VO-KA SNAGA, ŽELVA in TISA ter Zvezo Združenj borcev za vrednote

NOB Ljubljana, s ciljem ohranjanja zgodovinske, kulturne in naravne dediščin.

Nuša Kerševan

NENAVADNO LETO 2020 se je nadaljevalo, pa vendar smo ga z nenehnim prilagajanjem pripeljali do konca z vsem spoštovanjem do naših predhodnic in predhodnikov, ki so nam priborili svobodo in postavili temelje samostojni Sloveniji.

LJUBLJANA TRADICIONALNO POČASTILA MEDNARODNI DAN ŽENA

Lani smo se ob mednarodnem dnevu žena 8. marca še lahko zbrali v Cankarjevem domu na tradicionalni slovesnosti v počastitev ženskega boja za ekonomsko, politično in socialno enakost ter dosežke žensk. Pri pripravi prireditve smo želeli še posebej poudariti vlogo žena v času, ko je slovenski narod bil boj za svoj obstanek med fašistično in nacistično okupacijo. V letu praznovanja 75. obletnice osvoboditve Ljubljane nismo mogli mimo dejstva, da so v Ljubljani, mestu, obdanem z žico, ženske po ustanovitvi OF odigrale po-

Pokrovitelj prireditve Zoran Janković, foto Nik Rovar

membno vlogo pri organizaciji in tudi vodenju upora proti okupatorjem. Niso bile zgolj neme opazovalke dogajanja, ampak so bile borke in s puško v roki jurišale na sovražnike, se kot obveščevalke vsakodnevno izpostavljale nevarnosti razkritja ter aretacijam. Kot organizatorke so prevzele nase skrb za druge, saj so skrbele za nemoten dotok nujno potrebnih zalog za preživetje borcev in prehajanje ljudi v partizane po ilegalnih poteh. Upor pa so leta 1943 organizirale tudi z velikimi ženskimi demonstracijami proti nasilju okupatorja nad zaporniki in talci.

V Ljubljani je OF vodil državo znotraj države. Pot številnih pomembnih žensk se je vsaj za nekaj časa

ustavila v naši prestolnici. Seznam močnih in pomembnih Slovenk iz tistega časa je dolg in bogat. Med njim so znanstvenice, likovne umetnice, glasbenice, humanistke ... Bile so voditeljice in močne osebnosti, navdihovale ter spodbujale so narod v najtežjih trenutkih. In prav zato smo se na prireditvi v letu, ko smo praznovali 75. obletnico osvoboditve, spomnili šestih pomembnih Slovenk, ki so bile na neki točki svojega življenja tudi Ljubljankanke, pa čeprav le za kratek čas. S kratkimi animacijami njihovega dela in življenja v ilegali, partizanski borbi in po osvoboditvi smo se spomnili Malči Belič, Angele Ocepek, Mare Rupena, Vide Tomšič, Zdenke Kidrič in Adreane Družina – Olge.

Partizanski pevski zbor, foto Nik Rovar

Tako kot že vsa leta dotlej je udeležence prireditve v spomin na vse pogumne ženske pozdravil pokrovitelj, župan Mestne občine Ljubljana Zoran Janković.

Slavnostna govornica je bila znanstvenica dr. Marjetka Kidrič. Svoje razmišljanje o vlogi žensk v družbi je začela z zanimivimi uvodnimi mislimi. Dejala je, da njene besede ne bodo besede političarke ali javne delavke, temveč besede ženske, ki je svoje dni preživljala precej daleč od oči javnosti. Poudarila je, da bodo to besede ženske, na katere temeljna prepričanja in vrednote sta vplivala okolje, v katerem je odrasčala, in dejstvo, da se je ukvarjala z znanstvenimi raziskavami in visokošolskim poučevanjem ter s tem povezanimi dragocenimi stiki z mladimi. Ko je o tem razmišljala pri pripravi tega govora, se je težko izognila občutku, da so za strukture, ki danes vodijo našo državo, pomembni le ozki strankarski ali osebni interesi, ne pa tudi iskreno zavzemanje za uresničitev vizij in strategij razvoja, ki naj bi bile utemelje-

ne na znanju, osnovni človeški morali in globokem razmisleku.

Opozorila je, da je bilo že v prejšnji državi veliko zavedanja o potrebi izboljševanja družbenega položaja ne samo vseh ljudi, temveč posebno dotlej zapostavljenih žensk na splošno. Bilo je več posluha za naše specifične probleme in s tem povezana socialna vprašanja. Bilo je tudi veliko konkretnih dejanj, povezanih z zagotavljanjem ženskih pravic in ustvarjanjem možnosti za njihovo adekvatno umeščanje v družbo. Ni odveč poudariti, da je bilo vse to povezano z relativno majhnimi socialnimi razlikami in veliko skrbjo za zagotavljanje enakih možnosti za vse. In v nasprotju s tem, kar doživljamo danes, je bilo več politično aktivnih ljudi s trdnimi prepričanji in pokončnostjo, s katero so se zanje tudi borili.

V nadaljevanju je opozorila na pridobitve žensk, ki jih je prinesel NOB. Množična in dejavna podpora žensk uporabi proti okupatorju in njihov množični odhod v partizane sta prav gotovo pomenila radikalni prelom z utesnjujoče patriarhalno in klerikalno vlogo žensk v dotedanji slovenski družbi. Čeprav tudi v NOB, kar se tiče položaja žensk, ni bilo vse idealno, saj so tudi tam pogosto prevladali »moški« glasovi in »moška« moč, so pozitivni premiki prevladali in se prenesli tudi v čas po osvoboditvi. To so bile nedvomno zgodovinsko pomembne emancipacijske pridobitve za oba spola, ne le za ženske, saj so tudi moški ob osebno in družbeno emancipiranih ženskah lahko zaživel polnejše partnerske in družinske odnose.

Kaj pa danes, se je vprašala Marjetka Kidrič. Opazimo bolj ali manj capljanje na mestu in predvsem pomanjkanje volje za izboljšanje razmer. Razumljiv je celo strah, da bomo naredili kak korak nazaj. Vendar so pred ženskami mnogi izzivi tudi pri delovanju na

Dr. Marjetka Kidrič, foto Nik Rovar

področju znanosti, je opozorila znanstvenica in nadaljevala: »Statistike nam kažejo, da je vključenost v visokošolsko izobraževanje že spolno uravnotežena. Mnoge med nami dosežejo najvišje stopnje tovrstne izobrazbe in kar veliko diplomantk svoje kariere posveti znanstvenemu raziskovanju in visokošolskemu izobraževanju. Vendar se na najpomembnejše položaje v znanosti ženske zelo redko zavihtimo. Če se ne motim, naša dva največja znanstvena inštituta še nikoli v svoji zgodovini nista imela direktorice. Le tretji po velikosti je imel eno, ki je prinesla marsikaj novega in koristnega. Nedavno sem videla fotografijo vseh še živelih rektorjev Univerze v Ljubljani in med njimi je le ena ženska. Težko se je izogniti občutku, da morajo znanstvenice doseči nekaj res izjemnega, da bi dobile najvišja priznanja. Mislim, da je to velika škoda ne samo za ženske, temveč za celotno družbo.«

V nadaljevanju je slavnostna govornica izpostavila mnoge v javnosti prisotne predpostavke, da v režimu po drugi svetovni vojni za znanost pri nas niso bili dobri časi. Resnica je drugačna in za to je veliko dokazov. V težkih gospodarskih pogojih in ob vsakršnem pomanjkanju se je za znanost storilo veliko. Znanost in znanstvene institucije je bilo treba povsem na novo vzpostaviti – od materialnih osnov do socialnih struktur. Po njenih besedah danes ne gre samo za nerazumevanje vloge znanosti v vsakršnem razvoju družbe, tudi ekonomskem, temveč gre tudi za strah današnjih politikov, pa čeprav podzavesten, pred znanjem, dejstvi in zavezanostjo resnici.

Ne glede na vse povedano mora znanost ostati stebber opornik racionalnemu pristopu k reševanju problemov, ki stojijo pred človeštvom, je poudarila dr. Marjetka Kidrič in vse pozvala, da se ob tej priložnosti s spoštovanjem ozremo v preteklost, tudi na dejstva o

ogromnem vplivu NOB in poveljnih časov na emancipacijo žensk. Nobeni poskusi ne bodo mogli predruščiti teh dejstev. Ženske, ki so bile aktivno vključene v NOB in OF, kakor tudi neštete druge, so se borile za obstoj naroda, pa tudi za svoj drugačni položaj in svojo drugačno vlogo v družbi. Zdaj pa je nastopil čas, ko se moramo ženske boriti za dobro vseh ljudi in celotno skupnost. Marjetka Kidrič vidi današnji boj za pravično družbo, solidarnost, znanje, razumevanje in spoštovanje narave samo v sodelovanju današnjih in bodočih junakinj z moškimi. Temu sodelovanju je dodala: »Danes potrebujemo heroje in herojinje človečnosti in znanja.«

Meta Verbič

Partizanski pevski zbor, foto Nik Rovar

JANEZ STANOVNIK – predsednik predsedstva Republike Slovenije, predsednik ZZB za vrednote NOB Slovenije in častni meščan Ljubljane, dobil spomenik v Ljubljani

Za vseslovensko praznovanje 75. obletnice osvoboditve smo izbrali 4. avgust 2020. Zato, ker smo ob tej priložnosti odkrili tudi spomenik Janezu Stanovniku, ki je bil rojen na ta dan. Prireditev na Kongresnem trgu je potekala z dovoljenjem NIJZ za 500 udeležencev. Pozdravni nagovor je imel župan Ljubljane Zoran Janković, slavnostni govor pa je bil predsednik ZZB NOB Slovenije Marjan Križman; govoril je o pomenu

Spomenik Janezu Stanovniku, foto Iztok Pipan

Kongresni trg 4. avgusta 2020, foto Iztok Pipan

upora proti okupatorju, nalogah OF in osvoboditvi. Ob tej priložnosti so bile podeljene tudi plakete in nagrade mesta Ljubljane za leto 2020 ter naziva častni meščan in častna meščanka za leto 2020. Ob prisotnosti prapora Ljubljane – mesta heroja in prapora Zveze združenj borcev za vrednote NOB Slovenije smo si ogledali tudi kratek odlomek iz filma o Janezu Stanovniku, Oče naroda.

S Kongresnega trga smo se napotili v park pri Grobnici narodnih herojev in tam prisostvovali odkritju spomenika častnemu meščanu Ljubljane ter dolgoletnemu predsedniku ZZB NOB Slovenije in predsedniku predsedstva Republike Slovenije Janezu Stanovniku. Slavnostni govornici sta bili častna meščanka Ljubljane Nuša Kerševan in Julka Žibert, predsednica Zveze združenj za vrednote NOB Ljubljane. Spregovorili sta o delu in liku Janeza Stanovnika ter njegovem velikem prispevku za slovenski narod in Ljubljano tako med NOB kot v povojnem času.

Nuša Kerševan je uvodoma poudarila, da se radi spominjamo številnih dogodkov, ko smo prisluhnili kleni besedi in jasnim mislim Janeza Stanovnika o času, v katerem smo živeli, o zgodovinskih dogodkih ter njegovim številnim predlogom za razvoj naše domovine in za človeka vredno življenje. Njegov spomin je bil izreden, njegovi nasveti pa dragoceni.

V nadaljevanju se je oprla na njegov pogovor z Jelko Kušar v avtobiografski knjigi, ki jo je naslovil Viharno stoletje in posvetil svoji dragi mami. Nuša Kerševan je najprej povzela tisti del, v katerem Janez Stanovnik obuja spomine na svoja srednješolska in študentska leta, ki jih je zaznamovalo zanimanje za delo v največkrat protifašističnih krožkih in sodelovanje na študentskih demonstracijah. Po njegovih besedah so

bili študenti enotni in duša Ljubljane. Posledice so bile italijanski zapor in po izpustitvi skrivanje v Ljubljani. O tem, da se je odločil oditi v partizane, pa je molčal. V spominu mu je ostal le mamin objokani obraz, ko ga je spremila do vrat.

In kako je dobil naziv oče naroda? V knjigi Janez Stanovnik hudomušno odgovarja: »Menim, da sem naziv oče naroda dobil zaradi vretja v narodu, ki je potreboval očeta. In kdo bi bil oče, če ne ta brkati predsednik? To je bil bolj odraz potrebe časa. Ljudje so čutili potrebo po nekom, ki je šel skozi razne preizkušnje, a je v bistvu ostal odprt za prihodnost.« Nuša Kerševan je zaključila z besedami, da smo imeli srečo, da smo živeli v istem času s človekom, ki se ni skrival pred dolžnostmi, ki se ni udinjal sovražniku, temveč vedno preudarno in odgovorno prevzel dolžnosti, ki mu jih je naložilo to viharo stoletje, ki ga je aktivno preživel.

Julka Žibert je uvodoma prav tako poudarila, da ji je bila dana velika sreča, da je s tovarišem Stanovnikom prehodila del svoje življenjske poti, in sicer v času, ko je bil predsednik Zveze združenj borcev za vrednote NOB Slovenije. Bil je izjemen človek. Njegova miselna in moralna oporoka nam bo ostala trajno zapisana v več zbornikih in publikacijah, pa tudi v njegovih številnih govorih in intervjujih v slovenskih medijih, v katerih je argumentirano pojasnjeval resnico o NOB in tudi aktualne razmere. Kjerkoli je v svojem življenju deloval, je zapuščal trajne sledi. Tako med NOB kot partizan Tine, kot diplomat v Organizaciji združenih narodov, politik in ekonomist, predvsem pa kot predsednik ZZB NOB Slovenije. Bil je ena najbolj karizmatičnih osebnosti našega časa in s svojimi nastopi znal vzbuditi pozornost tako pri svojih somišljenikih kot nasprotnikih.

Občudovali smo njegov izjemni spomin. Julka Žibert je ob tem izpostavila, da je bil Janez Stanovnik zaradi svojih častitljivih let živa priča res viharnega stoletja in dogodkov, ki so nekajkrat do temeljev pretresli Evropo. Bil je pričevalec medvojnega dogajanja na naših tleh ter udeleženec procesov gradnje nove Jugoslavije in samostojne Slovenije. Bil je živa priča časov, ko je bila Jugoslavija pomembna sila na strani zmagovalne protihitlerjevske koalicije, v svetu spoštovana in upoštevana država.

Bil je tudi soustvarjalec mlade slovenske države, saj je bil v letih 1984–1988 član predsedstva, nato pa od 1988 do 1990 predsednik predsedstva Slovenije. Bil je človek dialoga, verjel je v medsebojno spoštovanje. Pravilno je znal analizirati situacijo in z resnico pomiriti množice. Znal se je postaviti za Slovenijo vseh, zato so ljudje v njem videli veliko moralno moč in oporo.

V nadaljevanju je Julka Žibert izpostavila še njegovo vlogo predsednika ZZB NOB Slovenije. Bil je pokončen, pošten in ni mu bilo težko prevzeti te organizacije, saj je prišel med svoje vojne tovariše – ljudje smo ga spoštovali in preprosto imeli radi. S svojo pokončno držo je tudi pri poizkusih sprevračanja zgodovine NOB ohranjal njeno moralno moč. Vedno je bil dosleden glasnik resnice o NOB, nikoli pa tudi ni prikrival zmot in stranpoti, saj je bil prepričan, da sta tudi v tem veličina in človečnost partizanskega boja. Ta načela, ki jih je živel vse svoje življenje, je znal vgraditi v delo naše organizacije in s tem dal vedeti, da tudi v sedanjem času še kako potrebujemo ljudi, ki bi morali svoje osebne interese podrežati družbenim. Zato je ZZB pod njegovim vodstvom imela velik ugled. Partizan Tine je bil velik človek z velikim znanjem in odločnim glasom

resnice. Vedno je govoril: »Samo resnica nas osvobaja!«

Kot Ljubljčan je vedno poudarjal, da je bila Ljubljana srce odpora proti nacizmu in fašizmu. Zato je bil še toliko bolj vesel njenega razvoja, spremljal ga je ne samo v borčevski organizaciji, ampak tudi na ravni mestne občine. Aktivno je podpiral njene vizije in usmeritve za nadaljnji razvoj mesta – Ljubljane, mesta heroja. Njegove misli, opozorila in nasveti ter podpora so bili vedno dragoceni, tudi ob obisku župana

Foto Iztok Pipan

Zorana Jankovića in Julke Žibert le nekaj dni pred njegovim slovesom.

Spomenik, ki so ga odkrili župan Zoran Janković, častna meščanka Nuša Kerševan in predsednica ZZB za vrednote NOB Ljubljana Julka Žibert v prisotnosti širše družine Janeza Stanovnika, bo ohranil dragocen spomin na življenje in delo očeta naroda, nove rodove pa opominjal na veliko osebnost ter preteklost in bil kažipot v prihodnost.

Meta Verbič

SV. URH JE SIMBOL ZLOČINA IN TRPLJENJA SLOVENCEV

10. september 2020 je bil za Ljubljano – mesto heroj pomemben dan. Po 28 letih se je na Sv. Urh (Urh) vrnila razstava o dogajanju med 2. svetovno vojno in takoj po njej. Razstava ter ureditev nekdanje mežnarije in njene okolice sta večletni projekt Mestne občine Ljubljana, ki se je začel po dolgotrajnih denacionalizacijskih postopkih že leta 2015, ko je Mestna občina Ljubljana postala lastnica nekdanje mežnarije. Številni udeleženci vseh generacij – 400 jih je dovolil NIJZ – smo bili priče odprtju razstave na kraju, ki še vedno skriva marsikateri teman, potlačen spomin na drugo svetovno vojno. Avtor razstave, kustos Ljubljanskega

Vhod v mežnarijo, foto Nik Rován

Pogled na prizorišče slovesnosti, foto Nik Rován

mestnega muzeja dr. Blaž Vurnik, je vsebino razstave umestil v širši kontekst druge svetovne vojne, okupacije, kolaboracije in odpora. Razstava pojasnjuje vlogo postojanke na Urhu in opozarja na grozodejstva, ki so se dogajala tam. Z nekaterimi detajli priča tudi o množici osebnih in družinskih tragedij, na katere je spomin v Ljubljani in še posebej v teh krajih pod Urhom še vedno zelo živ. Arhitekturna umestitev razstave, ki sta jo v kletne prostore obnovljene mežnarije umestila arhitekta Jurij Kobe in Maja Kovačič, bo prav gotovo odprla vrata zamrlim spominom v narodovo zavest, z edinim namenom, da se kaj takega ne bi nikoli več ponovilo.

Udeležence je najprej pozdravila predsednica mestnega odbora Zveze združenj borcev za vrednote NOB Ljubljana Julka Žibert. Ob tem se ni mogla izogniti letu 1942, ko je italijanski okupator na Urhu ustanovil vojaško postojanko prostovoljne protikomunistične milice (MVAC), v kateri so delovali pripadniki domačih kolaboracijskih enot. Po kapitulaciji Italije in do konca vojne so bili v postojanki pripadniki slovenskega domobranstva in nemških policijskih enot, ki so delovale pod neposrednim poveljstvom organizacije SS. V tej postojanki so zasliševali, mučili in ubijali borce, aktiviste OF pa tudi številne druge. V okupirani Ljubljani je bil Urh sinonim za kraj, od koder se nihče ne vrne živ. V spominu ostaja kot trdnjava domobranstva, fašizma in klerikalizma ter simbol domobranskega nasilja nad lastnim narodom.

Po vojni, je nadaljevala Julka Žibert, so svojci in takratna oblast začeli v okolici Urha in gozdovih proti Molniku izkopavati posmrtno ostanke žrtev. Mnogih med njimi zaradi iznakaženosti sploh niso mogli identificirati. Zato seznam žrtev na Urhu prav gotovo ni popoln oziroma dokončen. Vse žrtve tudi niso bile

odkopane. V grobnici na Urhu je pokopanih 264 žrtev domobranskega nasilja, tudi žrtve iz drugih krajev, pa borci in borke Cankarjeve brigade, ki so padli ob napadu na to postojanko ali bili zverinsko pobiti na Javorovici.

Julka Žibert je na kratko opisala dogajanje po vojni, ko so bila leta 1954 v cerkvi na Urhu kot stalna muzejska zbirka predstavljena vsa grozodejstva domobranske posadke. Zbirka je bila po letu 1990 večkrat oskrunjena. Z odločbo o denacionalizaciji leta 1992 sta bila župniji Sostro vrnjena poslopje cerkve in zemljišče, razen ostankov nekdanje mežnarije (v kateri je bila mučilnica in postojanka) in nekdanje gospodarsko poslopje. Takrat je bila zbirka tudi nasilno odstranjena in izročena v depoje Mestnega muzeja. Od 10. septembra 2020 pa Urh ni več le nemi pričevalec morilskega izživljanja okupatorjevih sodelavcev, ampak je znova zbirka neizpodbitnih dokazov o njihovem nečloveškem početju.

V imenu Mestne občine Ljubljana in njenega župana Zorana Jankovića je spregovoril podžupan Dejan Crnek ter izpostavil pripravljenost MOL za ohranjanje vrednot NOB in varovanje spominskih obeležij, ki spominjajo na tisoče žrtev in nas opominjajo, da ne bi pozabili nanje. Velik pomen ponovne vrnitve zgodovinske razstave na Sveti Urh je poudaril tudi predsednik Zveze združenj borcev za vrednote NOB Slovenije Marjan Križman.

Sledil je slavnostni govorec, zaslužni profesor in častni meščan Ljubljane dr. Ljubo Bavcon, ki je sam doživel izdajo domačih ovaduhov ter skoraj tri leta preživel v italijanskih in nemških kaznilnicah. Po njegovih besedah so preživeli storilci in njihovi cerkveni podporniki hoteli neizpodbitne dokaze o Urhu izbrisati, brž ko se je ob denacionalizaciji pokazala prilož-

nost. A grozljiva dogajanja na tem kraju in drugje po Sloveniji so neizbrisen sestavni del slovenske zgodovine, tako kot so sestavni del te zgodovine tudi po osamosvojitvi odkrita grobišča, ki so jih, opite od zmage in kulta maščevanja, povzročile narodni osvoboditvi privržene sile. To dejstvo o kar šest tisoč deloma tudi ponovno odkritih in registriranih pomnikih narodnoosvobodilnega boja in žrtev, ki so zanj dale življenje, se kar izgublja v ofenzivi desnih političnih sil za prikrivanje in opravičevanje svojih in razkrivanje partizanskih zlodejev.

Dr. Ljubo Bavcon je v nadaljevanju opozoril, da je z nürnberškimi procesi zmaga človečnosti dobila tudi mednarodno pravno potrditev z obsodbo napadalne vojne, vojnih hudodelstev in hudodelstev zoper človečnost. Ta del sodbe zajema tudi vrhunec nacističnega divjanja, znan pod imenom holokavst, ta pa kot pojem in kot simbol zajema tudi grozodejstva na Slovenskem, kot so na primer Dražgoše, Urh, Gramozna jama v Ljubljani, Javorovica, Pokljuka, boroveljski most še nekaj dni po koncu vojne itd.

Na tej zmagi idej o človekovem dostojanstvu, njegovi svobodi in pravicah, ki naj jih zagotavlja demokratična pravna država, sta se gradili povojna Evropa in Evropska unija. Tudi zaradi teh zamisli smo se Slovenci osamosvojili, in da bi jih lahko uresničevali, smo postali polnopravna članica Evropske unije.

Dr. Ljubo Bavcon je poudaril, da bi lahko po vsem povedanem človek soglašal z mislijo, ki jo je nedavno izrekel kardinal Rode na Brezjah. Rekel je namreč, da je zdaj po tolikih letih sprava mogoča. Da, seveda, toda najprej bi za ta proces raje uporabil izraz državljanska pomiritev, ki ga je uporabljal naš pokojni častni predsednik Janez Stanovnik. V imenu in s soglasjem velike večine članov Zveze borcev za vrednote NOB

Prof. dr. Ljubo Bavcon, foto Nik Rovar

je večkrat priznal in obžaloval medvojne ter povojne usmrtitve in vsa druga nečloveška ravnanja partizanske strani. Globoko iskrenost svojega obžalovanja je dokazal tudi tako, da je po globokem snegu nesel in položil venec na grob vaščanov Cerknega, ki so jih po krivici obtožili izdajstva in obsodili na smrt.

Takšno priznanje in obžalovanje domobranske strani pa, žal, zaman čakamo vseh zadnjih trideset let po osamosvojitvi. Namesto tega doživljamo poskuse opravičiti medvojna kolaborantska ravnanja, tudi s preimenovanjem kolaboracije z italijanskimi in nemškimi okupatorji, kar je na Slovenskem iz zgodovinskih razlogov eo ipso tudi narodno izdajstvo, v boj proti komunizmu. Opravičevanje medvojnega zločinskega ravnanja za sedemdeset let nazaj s preimeno-

Zoran Janković se je zahvalil prof. dr. Ljubu Bavconu, foto Nik Rovar

njem tega ravnanja je seveda beden in zgodovinsko nedopusten poskus s kriminalizacijo narodnoosvobodilnega boja legalizirati in legitimirati svoje medvojno zločinsko ravnanje. Namesto priznanja in obžalovanja svojih grehov zlorablajo pravne poti za rehabilitacijo Rožmana, Rupnika in številnih drugih, ki so obremenjeni s hudodelstvom kolaboracije in narodnega izdajstva. Državam, ki so bile med vojno okupirane, še na kraj pameti ne pade, da bi moralno in celo sodno rehabilitirale, na primer, Kvislinga, Petaina, ali pa Nizozemci, Belgijci, Danci svoje kolaborante. Zato dr. Ljubo Bavcon tudi ni mogel mimo razveljavitvene sodbe kazenskega senata Vrhovnega sodišča Republike Slovenije za Leona Rupnika, ki je zgodovinsko nesporen simbol izdajstva in kolaboracije z italijanskim in nemškim okupatorjem. Dejal je: »Rupnik je kot župan Ljubljane in kot predsednik ljubljanske pokrajine pod poveljstvom generala SS Ervina Rosenerja vodil izdajalski boj zoper lastni narod, propagiral nacifašizem, povečeval vlogo nacistične Nemčije ter širil antise-

mitsko histerijo. To so dejstva, ki smo jih med drugim zapisali v ustavno pritožbo tisti, ki nam ta oprostilna sodba pomeni napad na naše človeško dostojanstvo. Pritožniki še vedno pričakujemo in verjamemo, da bo ustavno sodišče razumelo in uvidelo vso globoko protiustavnost ter moralno etično zavrženost sodbe vrhovnega sodišča tako glede individualne krivde Rupnika kakor tudi glede simboličnega pomena te in takih sodb. Ta je namreč sestavni del prizadevanj nekaterih skrajno desnih političnih krogov, skoraj bi jih označil za neonacistične, za spremembo zgodovinskih dejstev tako, da bi kriminalizirali narodnoosvobodilni boj, na piedestal zmagovalcev druge svetovne vojne pa dvignili v boj proti komunizmu preimenovane kolaborante in narodne izdajalce. Toda katere sile so bile v slovenski zgodovini osvobodilne in katere kolaborantske in izdajalske, zgodovinsko ni sporno, ne glede na poniglava preimenovanja.«

Po besedah dr. Ljuba Bavcona je državljanska pomiritev mogoča, če bodo nekdanji domobranci, njihovi nasledniki in vodstvo slovenske katoliške cerkve zmogli priznati in s pravimi izrazi označiti njihova medvojna ravnanja, tako kot je to storila partizanska stran. V nasprotnem primeru razcepljenosti slovenskega naroda še dolgo ne bo konec, saj je njegovo prihodnost mogoče graditi le na postulatih demokratične pravne države, ki svojo moč in legitimnost črpa na vrednotah človekovega dostojanstva, njegovih državljanskih pravic in svoboščin.

Na koncu je dr. Ljubo Bavcon izrazil upanje in prepričanje, da se bo prizadevanjem za državljansko pomiritev pridružilo tudi ustavno sodišče ter razveljavilo zgodovinsko nevzdržno in moralno sramotno sodbo vrhovnega sodišča. Tako bi tudi zavarovalo individualne človekove pravice, svoboščine in zlasti člo-

veško dostojanstvo neposrednih in posrednih žrtev Rupnikovih zločinov zoper človečnost, vojnih zločinov ter nacionalnega izdajstva v obliki oborožene in vsake drugačne kolaboracije s sovražniki slovenskega naroda.

Ob tej priložnosti velja poudariti, da se je izven načrtovanega programa dr. Bavconu zahvali župan Zoran Janković z besedami: »Dokler bom ljubljanski župan, ne bom dovolil, da bi v ljubljanski občini kdorkoli hotel postaviti spomenik domobrancem.«

Razstavo so odprli: Zoran Janković, Julka Žibert, dr. Ljubo Bavcon in Marjan Križman.

Partizanski pevski zbor pa je z izborom pesmi vsem izrečenim besedam dodal poseben pečat. Oddolžil se je vsem žrtvam, s pesmijo Hej brigade pa vse prisotne opozoril, da nam ni nič podarjeno, temveč da se je za svobodo in človekove pravice vedno vredno boriti.

Meta Verbič

Foto Nik Rovani

PRISPEVKI ZDRUŽENJ ZB

Združenje borcev za vrednote NOB Ljubljana Bežigrad

Leto 2020 je bilo najslabše leto v povojni zgodovini Slovenije, ko sta nam krojili življenje dve ujmi: epidemija corona virusa in Janševa vlada. Še vedno lahko občudujemo trdoživost naših ljudi, ki kljubujejo času in razmeram v naši družbi ter potrpežljivo čakajo, da se bosta obe končali, so zapisali v pismu članom ob novem letu.

7. september 1941

7. september je praznik ČS Posavje in tudi dan spomina na prvi oborožen upor na ljubljanskem Posavju. Na ta dan leta 1941 so v bližini znanega gostišča »Pri ruskem carju«, na takratni Tyrševi cesti, mladinci, člani SKOJ-a, z orožjem napadli in razgnali italijansko patroljo. To so bili štirje 17 in 18 letni mladenci Alojz Gogala, Jože Kališnik, Miro Kos in Adrijan Kumar. Pogumno so hoteli preprečiti svojo aretacijo ter z revolverskimi strelji napadli tri italijanske obmejne miličnike in dva finančna stražnika, dva miličnika so tudi ranili.

Prvo praznovanje 7. septembra kot krajevnega praznika takratne Ježice je bilo leta 1955, leta 1959 pa je 7. september postal praznik občine Ljubljana Bežigrad. V 70. letih je bil to praznik Krajevne skupnosti Po-

savje in nato Spominski dan ljubljanskega Posavja. Od leta 2011 je 7. september praznik Četrtna skupnosti Posavje. Vsako leto se Bežigrajčani zberejo pri spomeniku v spomin na pogumne mladeniče in njihov upor proti okupatorjem ter tako proslavijo praznik ČS Posavje. Lani pri spomeniku ni bilo množice, ni bilo slavnostnega govora, ni bilo kulturnega programa. Res nenavadno leto 2020. Bilo je nekaj udeležencev, ki so položili cvetje in prižgali sveče.

7. september, praznik ČS Posavje, foto Nik Rovar

Ob Dnevu spomina na mrtve, so delegacije krajevnih organizacij Zveze borcev položile cvetje k vsem spomenikom, spominskih obeležjem in na grobove padlih borcev v NOB, talcev in drugih žrtev fašističnega nasilja. Delegacije KO Bežigrad, Boris Kidrič, Brinje, Stadion, Savsko naselje in Posavje so se v tišini in z vsem spoštovanjem poklonile spominu na mrtve. Na območju ZB za vrednote NOB Ljubljana Bežigrad so tako obiskali kar 22 spominskih obeležij, ki so med drugim posvečena padlim delavce tovarne v Savljah in Dekorativne tovarne, padlim kulturnikom v Severnem parku, tudi narodni herojinji Danili Kumar in 4 narodnim herojem Ivanu Kavčiču, Miranu Jarcu, Borisu Kidriču, v Gramozni jami narodnemu heroju Tonetu Tomšiču in na heroja NOB dr. Vitu Kraigherju. Slednji je bil član najožjega vodstva OF Ljubljana, ki je bilo izdano, aretirano in 5. maja 1945 ustreljeno v Smrečju pri Turjaku.

Bežigrajčani pravijo, da je tudi to nenavadno leto ponudilo možnosti, kolikor je bilo mogoče, so jih izkoristili, se prilagajali, in lahko rečejo: Še zmeraj smo tukaj in ostali bomo!

Besedilo pripravila: Jože Hartman in
Mojca Slovenc

Združenje borcev za vrednote NOB Ljubljana Center

Spomin na Toneta Tomšiča

21. maja 1942 so v Gramozni jami, kjer so italijanski okupatorji streljali talce, spet odjeknili strelji. Na ta dan je bil ustreljen Tone Tomšič, narodni heroj, ki ga je italijanska policija aretirala decembra 1941. Nemški

okupacijski organi so ga zasliševali in mučili v begunjskih zaporih, italijanski pa v ljubljanskih. Pred italijanskim vojnim sodiščem v Ljubljani je bil obsojen na smrt in, kot rečeno, 21. maja 1942 tudi ustreljen.

Dediščina, za katero so se borili Tone Tomšič in njegovi soborci v OF, je velika.

Tovarištvo, solidarnost, poštenost in razumevanje drugačnosti so vrednote, brez katerih borci ne bi mogli priboriti zmage. Zato jo moramo spoštovati in ceniti ter ta odnos prenašati na mlade rodove. Vsako leto se ob dnevu spomina na Toneta Tomšiča zberemo ob njegovem spomeniku pred Osnovno šolo Poljane v Ljubljani prebivalci tega dela mesta, predstavniki borčevske organizacije, družina Toneta Tomšiča in učenci osnovne šole, ki je dolga leta nosila njegovo ime. Letos pa smo zaradi epidemije, žal, morali spomin na narodnega heroja Toneta Tomšiča obuditi le s polaganjem venca Krajeвне organizacije 24 talcev in Združenja borcev za vrednote NOB Ljubljana Center ter prisotnostjo prapora Ljubljane – mesta heroja. Njegovemu spominu smo se poklonili tiho in z velikim spoštovanjem – ponosni tudi na to, da smo v sodelovanju z Mestno občino Ljubljana uspeli na ploščo z imenom Toneta Tomšiča dodati napis narodni heroj ter datum njegovih rojstva in smrti, kar je bila dolgoletna želja njegove družine in naših borčevskih organizacij.

Spomenik Tonetu Tomšiču

Spomenik 24 talcem, foto Nik Rovar

Poslovilno pismo Pavla Magdiča

Dan Četrtni skupnosti Ljubljana Center – dan spomina na 24 talcev

»Bliža se 13. oktober in tudi virus ne sme biti ovira, da se ne bi zbrali pri spomeniku 24 talcem ter poklonili spominu padlim za našo svobodo. Kajti spomini so neuničljivi, ne minejo!«

Te besede smo lani zapisali v vabilu, s katerim smo ob dnevu ČS Ljubljana Center želeli obvestiti in po-

vabiti meščane Ljubljane na spominsko slovesnost k spomeniku 24 talcem na Poljanah. Žal nam je virus preprečil, da bi se zbrali v večjem številu.

S polaganjem vencev smo se z vsem spoštovanjem poklonili talcem, ki so padli za našo svobodo 13. oktobra 1942. Vence so položile delegacije MOL in Zveze borcev za vrednote NOB Ljubljana, Združenja borcev za vrednote NOB Ljubljana Center in KO Poljane – 24 talcev ter mestnega odbora Socialnih demokratov Ljubljana. Pri polaganju vencev so se nam pridružili Slovenska vojska s častno stražo dveh gardistov, trobilci Orkestra slovenske policije in praporščaka s praporom Ljubljane – mesta heroja in KO Poljane – 24 talcev.

Dogodek je zaznamovalo posebno pismo svojcem padlih in članom naših krajevnih organizacij, s katerim smo jih pozvali, da v dneh spomina upočasnijo korak na Ulici talcev, kakšno minuto postojijo pri spomeniku in svoje misli namenijo padlim.

Prav poseben spomin, pismo, ki ga je Pavel Magdič napisal svoji družini le nekaj minut pred streljanjem, je s seboj k spomeniku prinesel eden od njegovih sorodnikov.

Vsebina pisma nas je vse prisotne spodbudila k razmišljanju o vsem, kar se je zgodilo 13. oktobra 1942 v zaporih poljanske gimnazije in drugih delih našega mesta med njegovo okupacijo.

Fotografije: arhiv Združenja borcev za vrednote NOB

SPOMINSKA OBELEŽJA – SPOMIN IN OPOMIN

V Združenju borcev za vrednote NOB Ljubljana Center smo, tako kot vsako leto, tudi lani ob dnevu mrtvih v sodelovanju z Mestno občino Ljubljana počastili spomin na padle borce, ilegalce in aktiviste OF, ki so dali življenje za našo svobodo. V centru Ljublja-

ne – mesta heroja nas na dogodke v okupirani Ljubljani ter junaški odpor Ljubljancev in sploh vseh Slovencev spominja 25 spomenikov in spominskih obeležij na ulicah, trgih in pred šolami na območju devetih krajevnih organizacij (KO) zveze borcev. Tudi z njimi se ohranjajo zgodovinska dejstva o ravnanju okupatorjev in domačih izdajalcev, ki so streljali Ljubljance, ilegalce in aktiviste OF ne glede na kraj in čas. Člani KO skrbijo, da so spomeniki in obeležja vedno urejeni.

Spominska plošča Milanu Česniku na Rozmanovi

Miklošičevi in Pražakovi ulici ter Petkovškovem nabrežju. Na Prulah sta bila ustreljena tudi prva dva talca v Ljubljani – narodni heroj Ernest Eypper in Mirko Gašperlin.

Mnogi se še spomnimo filma režiserja Matjaža Klobčiča Sedmina in Mir-

Narodni heroj Milan Česnik je bil ustreljen pred hišo na Rozmanovi ulici 12. V najbližji okolici najdemo še kar nekaj spominskih plošč, posvečenih ljudem, ki so bili ustreljeni tako rekoč pred domačim pragom, in sicer na Trubarjevi,

Spominsko obeležje pri vstopu v Tivoli

ka Bogataja v vlogi Nikolaja Vurnika – Nika, mladega ilegalca, ki je padel pod streli fašističnih vojakov prav ob vstopu v park Tivoli. V filmu je bil prikazan resnični dogodek iz obdobja okupirane Ljubljane, na katerega nas opominja tudi spominsko obeležje.

Spomenik dr. Jožetu Potrču

OŠ Vodmat se je desetletja imenovala OŠ dr. Jožeta Potrča. Ob spremembi imena je neznano kam izginil njegov doprski kip izpred šole. Ob 50. obletnici šole pa ga je njeno vodstvo našlo na podstrešju in ga na predlog učiteljice zgodovine namestilo v avlo pri vhodu, z napisom, ki sedanje mlade generacije spominja na dr. Jožeta Potrča. Le malo pozneje je omenjeni doprski kip dobil svoje mesto pred stavbo, tam, kjer je stal nekaj. Za to je poskrbela MOL in ob celoviti prenovi šole pri spomeniku posadila lipo.

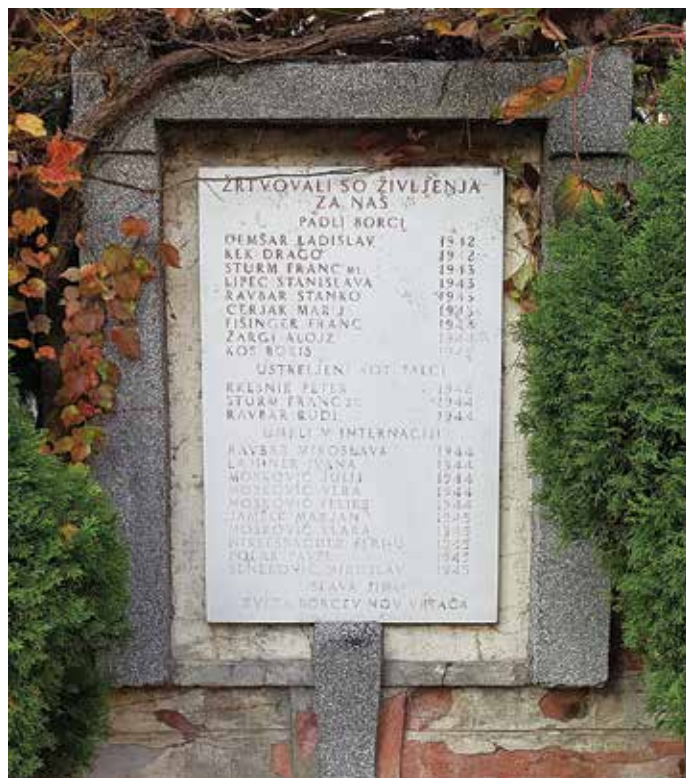
Spomenik narodni herojini Majdi Vrhovnik stoji pred osnovno šolo, ki še danes ponosno nosi njeno ime. OŠ Majde Vrhovnik je ena tistih šol, ki so ohranile prvotno ime, a je bila bitka za to težka. KO Majda

Spomenik Majdi Vrhovnik

Vrhovnik in šola odlično sodelujeta pri skrbi za spomenik ter bližnjo okolico.

Pa ne samo pri skrbi za spomenik. Za učence tretje triade skupaj pripravljata zgodovinske učne ure. Lani je sicer odpadla, je pa leto prej šlo obiskala častna meščanka dr. Zora Konjajev. Ob tej priložnosti ni govorila o zdravstvu v obdobju NOB, temveč o kulturi in še posebej

Spomenik na Vrtači

o živahnem kulturnem dogajanju na osvobojenem ozemlju. Učenci so bili navdušeni, ko jim je povedala, da so bili mladi njihovih let prvi slovenski grafitarji. V nočeh so po zidovih na skrivaj pisali znake in simbole OF, podnevi so jih okupatorji zbrisali, a so se ponoči spet pojavili.

Za spomenik na Vrtači redno skrbijo člani KO Majda Vrhovnik. Tako je bilo tudi lani pred dnevom mrtvih in polaganjem venca. Z MOL in solastniki ograje, ob katero je spomenik prislone, se dogovarjamo o njegovi obnovi. Upamo, da bomo dogovor lahko uresničili v letu praznovanja 80. obletnice OF.

Besedila Meta Verbič, foto arhiv Združenja borcev NOB Ljubljana Center

Zgodovinska učna ura z dr. Zoro Konjajev

Združenje borcev za vrednote NOB Črnuče

Marija Milena Lešnjak, odgovorna za stike z javnostmi, je v letu 2020 skrbno beležila vse, kar se je zgodilo na območju ZB za vrednote NOB Črnuče, vse, kar so lahko v zaostreni epidemiološki situaciji naredili v spomin vseh, ki so za našo svobodo dali največ, kar lahko človek da ŽIVLJENJE.

Park narodnih herojev

22. april 2020, Park narodnih herojev na Črnučah

Načrtovano spominsko slovesnost v počastitev 79. obletnice OF Slovenije smo morali Črnučani odpovedati, vendar se nas je vseeno nekaj zbralo v Parku narodnih herojev. Ob spoštovanju ukrepov vlade in NIJZ je nekaj besed spregovoril predsednik ZZB za vrednote NOB Črnuče Rudi Vavpotič. Spomnil nas je na takratne hude čase in ponovil našo obvezo, da se bomo dneva ustanovitve OF vedno spominjali in ga praznovali tako, kot smo ga doslej.

V tišini smo položili cvetje in v spomin junakom, partizankam in partizanom, herojinjam in herojem,

Spomenik Cenetu Štuparju na poti na Rašico

prebrali tri pesmi. Ob tem smo se spominjali slovesnosti iz preteklih let, ko so sodelovali pevski zbori, pevci solisti in recitatorji ter veliko učenk in učencev Osnovne šole heroja Maksa Pečarja s Črnuč.

19. september 2020, Rašica

V soboto, 19. septembra, smo se zbrali Črnučani, veliki in mali, pred novo osnovno šolo, ki nosi ime narodnega heroja Maksa Pečarja. Podali smo se na pot proti Rašici, prvi požgani vasi na Slovenskem (20. 9. 1941) po okupaciji našega ozemlja leta 1941. S tradicionalnim pohodom smo se spomnili tudi upora proti

okupatorjem, ki so hoteli Slovence izbrisati s planeta Zemlja.

Prva skupina je odšla po vrheh, druga pozneje po dolini, nekateri pa še za tem z avti. Vsi smo upoštevali priporočila za varovanje pred okužbo s covidom-19. Na Rašici smo se srečali še s člani ZZB iz Šiške in Mengša.

Pohodnike je pozdravila svetovalka predsednika republike Petra Culetto. Poudarila je, da s pohodom, ki smo ga opravili, potrjujemo in ohranjamo vrednote domoljubja, tovarštva, enakopravnosti, solidarnosti in poštenosti. Spomnila nas je, da je bila Rašiška četa ustanovljena 24. junija 1941. leta in da je že kmalu po tem pripravila nekaj uspešnih akcij proti okupatorju.

Napad nemške vojske 20. septembra 1941 na vas Rašico je bil posledica partizanskega napada na osebni avtomobil s šestimi osebami (štirje nemški oficirji in dva rašiška domačina) dva dneva prej.

Nemška vojska je Rašico izropala, odgnala živino, požgala vse hiše in hleve ter senike, prebivalce pa strpala v zapore. Rašica je bila prva slovenska vas, ki jo je okupator uničil.

Zbrane je pozdravil tudi Rudi Vavpotič, predsednik ZB za vrednote NOB Črnuče, in se vsem udeležencem zahvalil za prihod ter spomnil, da smo se od osvoboditve do danes vsako leto ob obletnici požiga srečali na Rašici in da bomo to počeli tudi v prihodnje.

21. september 2020, Selo

Besede Marije Milene Lešnjak ob spomeniku borkam in borcem Rašiške čete:

Spoštovani,

tako kot vsako leto ob tem času smo se tudi letos zbrali pri spominskem obeležju na robu vasi Selo.

Spomenik padlim borkam in borcem Rašiške čete na pokopališču v Črnučah

Na kamniti plošči so zapisana imena borcev Rašiške čete, ki so izgubili življenje v boju po izdaji, 30. septembra leta 1941, torej pred 79 leti.

Na hitro bom povzela dogodke, ki so se takrat zvrstili in privedli do razbitja Rašiške čete, ki je bila ustanovljena že junija 1941. leta.

Borci, ki so imeli tudi nekaj oborožitve, so se zadrževali v gozdovih severno od Črnuč, med Rašico in Dobenom. Tako so 18. septembra popoldne napadli in uničili avtomobil z nemško komisijo šestih oseb, ki se je vračala z ogledov vasi Rašica in njene okolice.

20. septembra je sledilo maščevanje nemške vojske. Vojaki so na Rašici izropali vse hiše in hleve, odgnali živino, hiše, senike, kozolce in hleve zažgali, vse vaščane pa odpeljali v zapore v Šentvidu. Požig je bilo moč videti vse do Ljubljane.

27. septembra je okupatorska vojska začela pogon za borci Rašiške čete, ki so se po požigu Rašice umaknili na področja Spodnjih, Srednjih in Zgornjih Gameljn, Sela, Tacna in Dobena. Vseposod so jih napadali in partizani jim niso ostali dolžni, borbe so trajale dva dni ...

Spomenik na Selu

Partizani so imeli tudi ranjene borce, zanje sta skrbela Rezka Dragar in Maks Pečar. Ta skupina partizank in partizanov se je na predlog bolničarja Franca Kristana 29. septembra zatekla na skedenj v Selu. Zgodaj zjutraj naslednjega dne (30. septembra) ga je napadla nemška vojska. Partizansko skrivališče je bilo izdano. V borbi so bili smrtno ranjeni Pečar, komisar čete in vsi, katerih imena so vklesana na spomeniku. Ohranili jih bomo v trajnem spominu.

Rezko Dragar, 19-letnega Štefana Ložarja in njegovega mladoletnega brata Janeza, Staneta Kosca ter druge ranjence so zaprli v zapore v Begunjah.

Rašiške čete ni bilo več. Njeni preživeli borci pa so nadaljevali boj proti okupatorju v drugih slovenskih partizanskih enotah.

ZB za vrednote NOB s Črnuč vsako leto v drugi polovici oktobra pripravi spominske slovesnosti ob spomenikih padlih borcev v letih druge svetovne vojne. Tako smo jih načrtovali tudi v letu 2020. Ukrepi za zaježitev epidemije covid-19 pa so nas prisilili,

Spomenik v Podgorici

da smo te aktivnosti priredili zahtevanim pogojem.

21. oktober 2020, Podgorica

21. oktobra je šestčlanska delegacija ZB za vrednote NOB Črnuče v Podgorici položila venec v spomin usmrčenim v požaru 23. oktobra 1941 na Kraljevi domačiji: mame Lucije, njenih treh hčera

Ivanke, Katarine in Rezke, sinov Franca in Jerneja ter Franca Paternosta – Srečka, ki jim je pri hiši pomagal.

Marija Plazar nas je v svojem nagovoru spomnila na težavne čase, ki so vladali takrat, in na odpor zavernih Slovencev, med katere so spadali tudi Kraljevi. Poudarila je, da je bil ta požar maščevanje in delo izdajalcev ter hkrati eno najtežavnejših obdobj narodnoosvobodilnega gibanja v teh krajih.

Četudi je okupator našemu narodu že leta 1941 odrekel pravico do obstoja, si podredil prebivalce in njihovo lastnino ter prepovedal uporabljati slovenski jezik, je vztrajen in oborožen odpor partizanske vojske pripeljal, tudi s pomočjo zaveznikov, do osvoboditve. Svoboda in mir nista bila nikoli samoumevna, sta pa nujna in trden temelj za prihodnost.

21. oktober 2020, Črnuče

Zbrali smo se na črnuškem pokopališču, da bi se poklonili borcem in herojem s Črnuč, ki so se v letih

Gramozna jama v Medvodah

narodnoosvobodilne vojne borili za našo svobodo. Toda tokrat je bilo vse drugače kot vsa leta dotlej.

Bilo nas je malo, z maskami in upoštevajoč zapovedano razdaljo. Ni bilo šolarjev Osnovne šole narodnega heroja Maksa Pečarja, ki so prej vedno sodelovali s kulturnim programom. Ni bilo pevcev KUD Svoboda s Črnuč, ki so vselej zapeli nekaj partizanskih pesmi. Pogrešali smo jih.

Predsednik ZB za vrednote NOB Črnuče Rudi Vavpotič je pozdravil vse prisotne in se zahvalil, da smo se v teh razmerah sploh zbrali.

Pred spomenikom smo položili venec, prižgali svečo, Robert Kojc pa nam je namenil svoje misli, ki, glede na sedanje razmere, zahtevajo poseben premislek.

Poslovili smo se v upanju, da se bomo lahko vseh padlih, katerih imena so vklesana v nagrobnik, kmalu spomnili bolj slovesno in v večjem številu.

Besedila Marija Milena Lešnjak, foto Marija Plazar in Žarko Hojnik

Združenje ZB za vrednote NOB Medvode

Medvode – spomin na silvestrovo 1943

31. december 1943. Sneg je narahlo naletaval in zemlja je bila pomrznjena, ko so Nemci iz begunjskih zaporov v svarilo domačinom pripeljali v gramozno jamo 25 zapornikov, zajetih partizanov in aktivistov, ter jih postrelili. Med njimi je bilo osem borcev Prešernovega bataljona ter dva domačina, Šijančev Franc in Jamnikov Lado. Predstavniki medvoške organizacije ZB so tudi ob lanskem silvestrovem, na 78. obletnico tega zločina, položili venec k spomeniku 25 ustreljenim talcem. To delo akademskega kiparja Stojana Batiča so v Medvodah postavili leta 1951, ne samo v spomin žrtvam, ampak tudi v opomin sedanjim in bodočim generacijam, da se kaj takega ne bi več ponovilo.

Spomenik v gramozni jami v Medvodah je le eno od spominskih obeležij na območju Združenja borcev za vrednote NOB Medvode. Javnim prireditvam s kulturnim programom, kakršne smo imeli v preteklosti, smo se morali lani odreči. Preostala nam je le možnost osebnih obiskov spomenikov s polaganjem vencev in prižigom sveč. Tako smo že 22. avgusta obiskali spomenik 5 talcem v Smledniku, ob 97. obletnici njihove ustrelitve. Konec oktobra smo obiskali spomenik padlim borcem na Topolu, v Pirničah spomenik krajanom, žrtvam NOB, in še spomenik pri rojstni hiši legendarnega partizanskega komandanta Franca Rozmana – Staneta. Na dan spomina na mrtve smo se ustavili pri spomeniku padlim na Senici in pri spomeniku žrtvam NOB na pokopališču v Preski, 11. novembra pa v Ločnici, pri spomeniku 15 padlim ob veliki »hajki«.

Dolina Ločnice, 2019

Na območju Združenja borcev za vrednote NOB Medvode pa niso vredni spomina samo spomeniki in spominska obeležja padlim in talcem. Na njihovem območju se je med drugim leta 1944 zgodilo nekaj zelo pomembnega za slovenski narod in samostojno Slovenijo – v partizanskih tiskarnah Trilof in Donas so ponatisnili Prešernovo Zdravljico, ta velja za enega najlepših uporniških tiskov v okupirani Evropi. S povzetkom prispevka TV Medvode o prireditvi, ki ga je ob praznovanju 175. obletnice nastanka Zdravljice, 75. obletnice njenega ponatisa in ne nazadnje 30. obletnice razglasitve Zdravljice za himno SR Slovenije v dolini Ločnice, obudimo spomin na praznovanje teh pomembnih obletnic.

KODER SONCE HODI

28. september 2019, dolina Ločnice

Slovesnost z naslovom Koder sonce hodi je bila na izjemno lepem prizorišču, na novem vaškem trgu KS Trnovec. Ta je le streljaj oddaljen od lokacij partizanskih tiskarn Trilof in Donas, ki sta delovali skriti v zavetju težko prehodnih grabnov Polhograjskih dolomitov. V

Ločnica, foto Iztok Pipan

teh grabnih je Edo Bregar, naš medvoški Gutenberg, ki si je nadel partizansko ime Don, v nemogočih razmerah, ob pomakanju tehničnih sredstev izdeloval za tiste čase moderne tiskarske stroje, na katerih so tiskali propagandni material, pa tudi knjižice in časopise. Tudi prvi izvod Gorenjskega glasu, regionalnega časopisa, ki izhaja še danes, so takrat natisnili v dolini Ločnice. In ko so se vodilni v gorenjski OF v najbolj črnih dneh slovenske zgodovine spomnili stotega rojstnega dne Zdravljice, so pri priči sklenili, da ga je treba slovesno praznovati. V skrivnih podzemnih tiskarnah Trilof in Donas so v najskromnejših razmerah, vendar polni iznajdljivosti in ustvarjalnosti, poskrbeli za bibliofilski natis te Prešernove programske pesmi. Pesmi, ki je navdihovala partizanske borce in svobodomiselne Slovence, kot je dejal slavnostni govornik, akademik dr. Matjaž Kmecl:

»Narodnoosvobodilni borci so jo nosili s seboj – zapisano na listih v žepu in v srčnem spominu. V njej so bili našti vsi tisti ideali, za katere so šli v boj na življenje in smrt — brez katerih bi ne bilo vredno živeti. Zgodovina je hotela, da so to bile v tistem času tudi vrednote, ki so bile smrtno ogrožene po vsem svetu; tako da je zato ta naš boj bil obenem boj za ves svet, za človeka vredno življenje na njem.«

Matjaž Kmecl in Nejc Smole, župan Medvod, foto Iztok Pipan

Kmecl je poudaril, da je slovesnost v Ločnici potrditev pripadnosti Prešernovim daljnovidnim mislim in naročilom; pa tudi shod hvaležnega spoštovanja do naših junaških prednikov v NOB, vseh njihovih žrtev in njihovega dela. Bili so enako izjemna generacija, kot je bil Prešeren izjemen pesnik in mislec. Zaključil je z besedami:

»Naj spomin nanje živi, dokler slovenski rod živi na zemlji tod, kot poje pesem!«

Na prireditvi so se spomnili tudi drugih obletnic – 75. obletnice smrti komandanta Staneta, 75. obletnice, kar je Blaž Ostrovrhar s skupino partizanov razvil slovensko zastavo vrh Triglava, in 75. obletnice izгона 54 medvoških družin v Nemčijo.

Ob koncu prireditve je sodobno poslanico ob vseh obletnicah prispeval župan Medvod Nejc Smole, in sicer jo je prebral ob zvokih skladbe Svobodno sonce, ki je na koncu zadonela na prireditvenem prostoru. V poslanici je zaobjel bistvo visoke pesmi:

»Pred 175 leti je velikan slovenstva zapisal pesem. Pesem, ki bi lahko bila le še ena izmed tisočih, ki se porajajo v dušah pesnikov, kadar jim je najlepše, kadar jim je najtežje. A to ni bila običajna pesem. Bila je njegov credo. Credo, ki je daleč presegel razumevanje okvirov tistega časa in se kot zvezda severnica postavil na nebo Slovencev. Postavil na nebo vseh tistih, ki dotlej niti sanjati niso upali, kaj šele da bi verjeli.

Danes je Zdravljica za nas vsaj toliko pomembna kot pred 175, 75 ali 30 leti. Zato, ker je preveč tistih, ki želijo na premeten način neresnico pretvarjati v resnico.

Zato naj Zdravljica ostane naš kompas. Naj ostane naš ponos. Naj jo izpovedujemo veselega srca. Naj za vedno ostane naš, moj credo.«

Besedilo prispevka TV Medvode priredila Meta Verbič

Združenje ZB za vrednote NOB Ljubljana Moste-Polje

9. maj 2020, spomenik na Urhu

Na dan osvoboditve Ljubljane ter 75. obletnice zmage nad fašizmom in nacizmom je delegacija Združenja za vrednote NOB Ljubljana Moste-Polje ob prisotnosti praporščaka pri spomeniku na Urhu položila cvetje in se tako poklonila žrtvam urhovskih domobrancev.

Veličastni spomenik na Urhu je simbol trpljenja in upornega ljudstva med NOB ter njegovega vstajenja ob osvoboditvi. Po napadu nacistov in fašistov na Jugoslavijo, njenem razkosanju in okupaciji so oboroženi izdajalci slovenskega naroda med drugim pripravili

Pri spomeniku na Urhu na dan zmage

množično morišče na Urhu. Tako je po ustanovitvi postojanke vaške straže v Bizoviku in Dobrunjah v pozni jeseni 1942 nastala še belogardistična postojanka na Urhu. Do kapitulacije Italije so belogardisti pobili več deset aktivistov OF ter med pohodi po okoliških gozdovih in vaseh ropali premoženje ter njim sumljive ljudi vlačili na Urh, jih tam mučili in pobijali. Po kapitulaciji Italije so slovenski domobranci z enako vnemo služili nemškim nacistom. Urh je postal prava trdnjava. S pomočjo vevške papirnice so zgradili mežnarijo ter pokopališče z bunkerji in notranjim obrambnim obročem. Urhovski domobranci so postali tako razvpiti, da se jim niso želeli pridružiti niti naklonjeni somišljeniki iz okoliških vasi. Zato je organizacijski štab slovenskega domobranstva zbral po najbolj zaostalih krajih Dolenjske okoli 70 domobrancev in jih poslal na Urh. Po kapitulaciji Italije je bil na Urhu pod vodstvom S. Kukovice ustanovljen poseben morilski vod, noč za nočjo je vdiral v hiše partizanskih ljudi, jih vlačil na Sv. Urh in pobijal. Na morišče na Sv. Urhu so vozili tudi pripornike iz Ljubljane. S streli in metanjem ročnih bomb ter zvonjenjem cerkvenih zvonov na urhovski cerkvi so morilci dušili krike žrtev.

29. maj 2020, Janče

21. maja lani je minilo 79 let od boja med partizani, ki so se poskušali prebiti skozi Zasavje na Štajersko, in nemškimi policisti vzhodno od vasi Tuji Grm. Ob tej priložnosti moramo ponoviti, da so bili ti kraji pod budnim nadzorom Nemcev, ki so večkrat obstreljevali vrh in močno poškodovali cerkveni zvonik. Domačini, ki so se pridružili partizanom, so namreč tod okrog zbirali hrano ter vzdrževali zveze med štajerskimi in dolenjskimi enotami. Okoliški zaselek Tuji Grm so

Skupina pri spomeniku na Jančah

Nemci večinoma požgali. Zajete prebivalce so zaprli v senik, a jih pozneje, ko je že gorel, vseeno izpustili iz njega.

Združenje za vrednote NOB Ljubljana Moste-Polje že vrsto let v spomin na to bitko, v kateri je padlo enajst partizanov, nekaj več je bilo tudi ranjenih, in na vse druge dogodke iz 2. svetovne vojne pripravlja veliko spominsko slovesnost na Jančah. Vendar je bilo lani tudi na Jančah čisto drugače kot prejšnja leta, ko se je tam družilo več sto udeležencev, obujalo spomine in prepevalo partizanske pesmi. Nam Moščanom se je pridružil le še predstavnik Združenja za vrednote NOB Litija. Spomin na padle žrtve smo počastili s polaganjem venca na Tujem Grmu, nagovorom predsednice Združenja Branke Kastelic in krajšim kulturnim programom.

13. julij 2020, KO ZB Zadvor-Sostro

13. julij leta 1941 je dan ustanovitve prve partizanske čete v Sloveniji – Molniške čete. Takrat se je na Zadvorskem hribu zbralo 13 vaščanov, večina predvojnih aktivistov in komunistov, ki so se z begom rešili pred načrtovano aretacijo. Ta dan velja za krajevni praznik ČS Sostro in tudi Cesta 13. julija ima v imenu dan ustanovitve čete. KO ZB Zadvor-Sostro pod pokroviteljstvom ČS Sostro vedno pripravi prireditev z recitalom, slavnostnim govorom, glasbo, petjem in pozdravom praporščakov. Lani smo v nasprotju z večino organizatorjev tovrstnih prireditev imeli srečo, saj julija niso veljali strogi epidemiološki ukrepi in smo prireditev lahko izvedli tako, kot smo načrtovali, ob spomeniku vsem žrtvam NOB iz Zadvora, zaradi svoje oblike imenovanem pet pušk.

Spomenik pet pušk

23. septembra lani je OŠ Poljane iz Ljubljane organizirala pohod v okviru športnega dne, poimenovala ga je Pohod od spomenika do spomenika. Udeležila se ga je tudi predsednica KO Zadvor-Sostro Mija Kocijančič. Pohod se je zaključil pri spomeniku na

Sv. Urhu. Ogledali so si lipo, h kateri so urhovski domobranci privezovali žrtve in jih mučili, spomenik, grobnico in nedavno odprto razstavo v mežnariji. O dogodkih na Sv. Urhu so učencem pripovedovali dr. zgodovine Martin Premk, ki je tudi član mestnega odbora, predsednica Združenja Moste-Polje Branka Kastelic in Mija Kocijančič.

Pohoda se je udeležilo 140 učencev ter 16 profesorjev in učiteljev.

Dan spomina na mrtve 2020

Ob dnevu spomina na mrtve so posamezne KO na območju Združenja borcev za vrednote NOB Ljubljana Moste-Polje načrtovale številne žalne slovesnosti pri spomenikih, ki so posvečeni žrtvam fašističnega nasilja. Žal pa smo lahko zaradi epidemije zgolj uredili spomenike in spominska obeležja, položili cvetje in prižgali sveče.

KO ZB Zadvor-Sostro je posebno pozornost namenila spomeniku padlim borcem s Pugleda na pokopališču Lipoglav. Šestčlanska delegacija KO se je 30. 10. 2020 poklonila pred naslednjimi obeležji: Lipoglav, spominska hiša Podlipoglav, obeležje žrtvam NOB iz Sostra in spomenik Molniški četi. Druge spomenike so uredile in obiskale tričlanske delegacije KO.

Tudi delegacija KO Zadobrova-Sneberje je tako kot vsako leto položila cvetje

Spomenik padlim borcem s Pugleda na pokopališču Lipoglav

Spomenik žrtvam belogardistov in črnorokcev za Savo

pri spomenikih v Zadobrovi in za Savo ter vence pri gasilskem domu Zadobrova-Sneberje, v Sneberjah ter v Šmartnem ob Savi.

Spomenik padlim pri Zadrúžnem domu v Bizoviku.

Člani izvršnega odbora KO Bizovik s praporščakom so se 26. oktobra poklonili spominu žrtvam vojnega nasilja v času 2. svetovne vojne pri spomeniku NOB pred Zadrúžnim domom Bizovik, tam so prisluhnili besedam spominskega nagovora in se poklonili triintridesetim krajanom. Položili so cvetje in prižgali svečke. Cvetje so položili tudi pri spomeniku pri brunarici Bizovik, kjer sta bila ustreljena dva partizana, in pri spominski plošči trem ustreljenim žrtvam pred vhom na pokopališče Bizovik. Člani KO ZB Vevče-Kašelj in

KO ZB Zalog so položili cvetje k spomenikom padlih v Vevčah in Zalogu, KO ZB Moste-Selo se je poklonil spominu padlim pred spominsko ploščo v domu Španski borci, KO Štepanjsko naselje in KO Polje sta prav tako v spomin padlim pred spomeniki v Polju in na Trpinčevi položila cvetje. Tudi KO ZB Zelena jama, Jarše in Kodeljevo so se poklonili padlim ob spomenikih oziroma spominskih obeležjih na njihovih območjih. Prav pred vsakim spomenikom in spominskim obeležjem na območju Združenja borcev za vrednote NOB Moste-Polje so člani zveze borcev s svojo prisotnostjo počastili spomin padlih, ker so za svobodo žrtvovali najdražje, kar so imeli, svoje življenje.

December 2020, spomenik na Pugledu ima spet rdečo zvezdo

Mija Marija Kocjančič k pregledu dela leta 2020 na območju KO ZB Zadvor-Sostro je dodala, da so lani posebno pozornost namenili spominu na dogajanje NOB na območju nekdanje »partizanske republike«: Podlipoglav, Lipoglav, Pugled (urejanje spominskega parka). Neznano kdaj so vandali odžagali rdečo zvezdo s spomenika na Pugledu. Sredi decembra 2020 so jo skupaj z ZB za vrednote NOB Ljubljana Moste-Polje vrnili na vrh spomenika in ob tem pripravili manjšo slovesnost.

Besedila: Branka Kastelic, Mija Marija Kocjančič in Zinka Breskvar, foto: Miloš Peternel, Miro Miklič in Jože Marolt.

Spomenik na Pugledu

Združenje borcev za vrednote NOB Ljubljana Šiška

Tudi na območju ZB za vrednote NOB Ljubljana Šiška so morale krajevne organizacije lani prekiniti dolgoletno tradicijo množičnih spominskih slovesnosti ob dnevu spomina na mrtve. Delegacije krajevnih organizacij Bratov Babnik, Dravlje, Dolomitskega odreda, Komandanta Staneta, Kosez, Zgornje Šiške, Litostroja, Šmartna Tacen, Vižmarij Broda, Na jami, dr. Petra Deržaja in Vodice so obiskale spominska obeležja in spomenike na svojem območju, jih uredile, položile cvetje ter se tiho poklonile spominu na pade borce in talce.

Spominski park z osrednjim obeležjem v Šentvidu

Tako se je delegacija KO Šentvid s priložnostnim govorom poklonila vsem žrtvam pri osrednjem obeležju v četrtni skupnosti – pri spomeniku 25 talcem. 31. januarja 1944 so odjeknili streli nemških okupatorjev in umorjeni so bili krajani Šentvida z okolico, Medvod, Kamnika ... Značilno za ta pobjo je, da okupatorji žrtev niso zajeli med kakšno racijo na slovenskih tleh, temveč so jih pripeljali umret nazaj domov iz nemških koncentracijskih taborišč. Največ so jih pripeljali iz Mauthausna, najprej nazaj v Begunje in potem, usodnega jutra, v Šentvid.

V spominskem parku stojita tudi spominski plošči padlim krajanom Šentvida. Cvetje smo položili še k spomeniku padlim krajanom iz Stanežič in okolice (spomenik stoji na »Medenjskem klancu« proti Medvodam) in na grob padlih borcev na pokopališču v Šentvidu. Zaradi omejitev pa smo morali opustiti tradicijo polaganja cvetja k doprsnemu kipu narodnega heroja Franca Rozmana – Staneta v osnovni šoli, ki nosi njegovo ime.

V minutah spomina ob polaganju cvetja in prižiganja sveč smo izrazili prepričanje, da bomo lahko kmalu spet izvedli vse spominske slovesnosti tako, kot smo jih dotlej. Tudi tisto tradicionalno, s katero smo vsa leta obujali spomine na kraj, ki ga ni zaznamovala le ustrelitev talcev, ampak je ob njem pote-

Spomenik padlim krajanom Šentvida

kal zunanji obroč z žico obdanega glavnega mesta. Mitnice, ki je stala na današnjem križišču ulice A. Bitenca, Celovške in Prušnikove, ni več, so pa dogodki v spominu še živelih prič živi in srhljivi. Tu je bil ustreljen tudi pisatelj in borec Tone Čufar, ki mu ni uspel beg s tovarnjaka, ki je jetnike peljal proti Gorenjski.

Besedilo Eva Košuljandić, foto arhiv KO ZB Šentvid

Za Spodnjo Šiško je pomemben spomenik na Žibertovi 27. Pred 2. svetovno vojno so učitelji za svoje otroke, ki so študirali v Ljubljani na Žibertovi 27, ustanovili internat. Po nemški okupaciji Gorenjske in Štajerske je od tam pribežalo veliko dijakov – sinov učiteljev, izgnanih v Srbijo. Tako je postal Učiteljski dom središče narodnoosvobodilnega gibanja v Šiški. V partizane je odšlo 93 mladincev, 39 se jih ni nikoli vrnilo. Leta 1955 so preživeli gojenci Učiteljskega doma pred stavbo postavili spomenik, plastiko mladincev, in spominsko ploščo z imeni 39 padlih v narodnoosvobodilnem boju. Spomenik, ki sta ga zasnovala prof. Zoran Didek

Spomenik padlim dijakom Učiteljskega doma

in kipar Stane Keršič, je bil že dvakrat obnovljen, in sicer pod strokovnim vodstvom inž. arhitekta Marka Deua in inž. arhitekta Marka Mandlja. V duhu in pan memoriam Klub za ohranitev partizanskih izročil Kosmač-Klemenc, KO ZB Spodnja Šiška, Turistično društvo Šiška, Sindikat upokojencev Slovenije

Plošče padlim telovadcem, borcem NOB in žrtvam fašističnega nasilja

in Skupnost za zavest Krišne vsako leto pripravijo počastitev spomina na vse, ki so dali življenje za svobodo. Pripravili so jo tudi lani ob dnevu mrtvih, vendar tako kot povsod v omejenem obsegu, z manj programa in manj udeleženci, pa vendar spoštljivo.

Delegacija KO Spodnja Šiška je obiskala tudi spomenik padlim telovadcem – borcem NOB in žrtvam

fašističnega nasilja 1941–1945 – na GIB-u ter spominsko obeležje Franciju Obrenu in Alojzu Ajdišku.

Spominska plošča Franciju Obrenu in Alojziju Ajdišku

Besedilo Miloš Mikolič, foto Arhiv KO Spodnja Šiška

Združenje borcev za vrednote NOB Vič-Rudnik

23. julij, spominski dan ČS Rožnik

V ČS Rožnik se vsako leto spomnimo poboja 17 ljudi ter požiga Brda in Vrhovcev, s katerima so se fašisti maščevali za enega orožnika.

Slovesnost pri spomeniku Janezu Kiklju, foto arhiv KO Rožna dolina

Vendar ko se spominjamo tega tragičnega dogodka, se spomnimo tudi drugih žrtev iz časov NOB. Ker ima ČS Rožnik tri krajevne organizacije ZB za vrednote NOB, je vsakoletna slovesnost v domeni ene od njih. Lani je organizacijo počastitve dneva ČS Rožnik prevzela KO ZB za vrednote NOB Rožna dolina. A v Rožni dolini za to nimamo primerne javnega prostora in odločili smo se, da se bomo obenem poklonili Janezu Kiklju, ki so ga fašisti, še ne polnoletnega, ustrelili 23. avgusta 1942 pri Čadu, v prisotnosti nasilno zbranih prebivalcev Rožne doline. Ubili so ga, ker so pri njem našli časopis Poročevalec.

Udeleženci slovesnosti pri spomeniku Janezu Kiklju

Spominska slovesnost je bila ob očiščenem spomeniku Janezu Kiklju pri Čadovi maneži 23. julija. Počastili so jo trije praporščaki, prisotne je pozdravil Anton Ipavic, posebej pa še predsednico ZB Ljubljana Julko Žibert, podžupana Dejana Crneka, dve svetnici iz ČS Rožnik ter predstavnice in predstavnike krajevnih organizacij ZB z območja Vič-Rudnik. Hkrati se je zahvalil vsem, ki so sodelovali pri obnovi spomenika. Žal je govorniku Andreju Poglajnu težka poškodba preprečila, da bi bil prisoten na slovesnosti, zato je njegov govor prebrala Živa Vidmar. Nataša Gruden je zrecitala pesmi Koračnica, Miha Klinarja, in Materi padlega partizana, Karla Destovnika – Kajuha, Stanka Repovž, Janez Artač in Živa Vidmar so položili k spomeniku venček, Marinka Skalar iz KO ZB Barje pa cvetje.

Živa Vidmar

9. september 2020, Brezje nad Pijavo Gorico

Običajno smo se na začetku septembra pri spomeniku padlim v vasi Brezje nad Pijavo Gorico vsako leto množično srečali člani ZB NOB Škofljica, občani Škofljice in predstavniki domicilne enote 1. slovenske narodnoosvobodilne udarne brigade Tone Tomšič.

Slovesnost pri spomeniku v Brezju nad Pijavo Gorico, foto arhiv KO Škofljica

Lani pa je bila spominska slovesnost tudi pri tem spomeniku drugačna. Predsednik KO ZB Škofljica Milan Richter je poudaril, da je zelo pomembno, da se spomnimo žrtev 2. svetovne vojne, četudi ne moremo pripraviti množičnega srečanja. Spominu padlih smo se v prisotnosti praporščakov poklonili s polaganjem cvetja, in sicer krajevna organizacija Škofljica, odbor 14. divizije, v okviru katere je delovala Tomšičeva brigada, in ZB za vrednote NOB Vič-Rudnik.

Milan Richter

Kozlarjeva gošča ob dnevu spomina na mrtve

Spomenik v Kozlarjevi gošči sredi prelepega ljubljanskega barja je posvečen 90 žrtvam domačih izdajalcev v letih 1943–1944.

Eden glavnih morilcev, rimokatoliški blaznež, okupatorski podrepnik, belogardist in črnorokec France Frakelj, imenovan Peter Skalar, je s svojimi dvanajstimi apostoli zagrešil enega najgnusnejših zločinov. Da bi zadovoljil svoj morilski nagon, je s svojo drhaljo pobil vse, na katere je padel najmanjši sum simpatiziranja z OF, ne glede na to, ali so bili matere, očetje,

Spomenik v Kozlarjevi gošči, foto Nik Rován

starci ali otroci. Pobijal je nedolžne domačine iz Črne vasi in okoliških podkrimskih vasi. Teh ljudi ni samo pobijal, ampak jim je življenja zverinsko jemal. Žal ga ni doletela roka pravice.

Spomenik v Kozlarjevi gošči, ki spominja na grozovita dejanja domačih izdajalcev in kolaborantov, z

Venec je položila Julka Žibert, foto Nik Rován

vklesanimi imeni njihovih žrtev že več desetletij opominja, da se tako zavržna dejanja ne smejo nikoli več ponoviti. Žal je bil že večkrat oskrunjen, tudi popolnoma uničen in na novo postavljen. Potem ko je bil 2005. spet oskrunjen in izropan, ga je leta 2012 KO ZZB za vrednote NOB Barje s pomočjo MO ZZB za vrednote NOB Ljubljana ter prispevki domačinov popolnoma obnovila.

Ne glede na vse omejitve smo se tudi lani pred dnevom spomina na mrtve zbrali pri spomeniku ter se v prisotnosti častne straže Slovenske vojske in praporščakov s polaganjem cvetja poklonili spominu na umorjene domačine iz Črne vasi in okoliških podkrmskih vasi.

Tone Rojc

Društvo Odmev Mokrc

Dan upora, dan osvoboditve in dan državnosti v Petelinovih dolinah

Povsem v skladu z imenom Odmev Mokrc še leto pozneje odmeva prireditve, posvečena trem pomembnim praznikom, ki jo je lani pripravilo Društvo Odmev Mokrc v Petelinovih dolinah. Za skupno praznovanje so se v društvu odločili, ker jih zaradi razglašene epidemije ni bilo moč praznovati posamično, se je pa to lahko zgodilo junija in v skladu z navodili NIJZ. V Petelinovih dolinah se je zbralo nekaj več kot 250 udeležencev in po oceni organizatorjev je bila to ena večjih spominskih prireditev v letu 2020.

Petelinove doline se imenuje del z gozdom poraščenih ozkih dolin visoko nad sotesko reke Iške. Tu so se od leta 1941 do konca vojne zadrževali partizani. Danes so Petelinove doline spominski park. Društvo Odmev

Partizanski pevski zbor

Mokrc je tam postavilo pokrit prireditveni prostor in obnovilo brunarico, ki je bila zgrajena v petdesetih letih prejšnjega stoletja. V njej je manjša zbirka knjig, slik in drugih predmetov (puške, nahrbtniki, partizanska uniforma), kar vse spominja na vojne čase in marsikomu, ki obišče park, obudi spomin na lastno življenjsko zgodbo. Obujanju tovrstnih spominov in življenjskih zgodb smo bili priča tudi 25. junija lani, na proslavi in srečanju z naslovom Dan upora in državnosti.

Zbrane je nagovoril veteran vojne za Slovenijo in dejavni član Zveze borcev Ivan Herbert Kukec. Uvodoma je opozoril na ustanovitev OF in njen poziv slovenskemu narodu, da se upre okupatorjem. Nanizal je datume posameznih zgodovinskih dejstev, ki dokazano zavračajo tiste družbene sile, ki 27. aprila ne priznavajo za dan upora slovenskega naroda. Narodnoosvobodilni boj 1941–45 je s krvjo zapisan v narodovo zgodovino kot upor zavednih Slovencev proti okupaciji Nemčije, Italije, Madžarske in Neodvisne države Hrvaške.

V nadaljevanju se je spomnil 9. maja, na ta dan lani je minilo 75 let, odkar smo Slovenci z oboroženim bo-

Prihod pohodnikov

jem ter skupaj z zavezniki Rusi, Američani, Angleži in vsemi svobodoljubnimi ljudmi Evrope premagali naci-fašizem. Ta dan slavimo kot dan zmage in dan Evrope. Opozoril je še, da danes nekateri tega boja ne priznajo ter sodelavcem okupatorjev pripisujejo čast in priznanje, da so z bojem proti komunizmu ter s sodelovanjem z okupatorjem legitimno branili interese slovenskega naroda, narodnoosvobodilni boj pa enačijo s komunistično revolucijo. Vprašal se je, ali je bilo vseh 40.000 partizanov komunistov? Ali je 3.000 padlih borcev za osvoboditev Trsta bila okupacija?

Takole je odgovoril: »Temeljna vsebina upora, obo-roženi boj naroda, je ostala neokrnjen in je dosegla svoj cilj. Ustanovljena je prva država Slovencev v skupni državi jugoslovanskih narodov, Primorska pa vrnjena v objem domovine.«

In še tretji datum, pomemben za slovensko držav-nost: 25. junija 1991 je slovenska skupščina sprejela Te-

meljno ustavno listino o samostojnosti in neodvisnosti ter Deklaracijo o neodvisnosti Slovenije. Že naslednji dan sta ju z orožjem branila TO in Milica pred napa-dom JLA na novo državo.

Ivan Herbert Kukec, slav-nostni govornik

Kaj imajo skupnega dan upora, dan zmage in dan državnosti?

Slavnostni govornik Ivan Kukec je na to vpraša-nje odgovoril takole: »Brez upora leta 1941 ne bi bilo zmage leta 1945 in Sociali-stične republike Slovenije. Družbeni, diplomatski in oboroženi upor leta 1991 je neločljivo povezan z zmago NOB 1941–45 in ustavnim položajem Slo-

Spominska plošča na Pangrčevi hiši

*Grob neznanih junakov,
Golo*

*Grobnica na pokopališču
Kurešček*

venije, ki je omogočil plebiscitarno odločitev za samostojno Slovenijo in legitimno proglasitev samostojne države slovenskega naroda.

Na plebiscitu o samostojni Sloveniji decembra 1990 smo verjeli v samostojno državo, ki bo od prejšnje prevzela dobre rešitve in jih demokratično nadgradila z uveljavljanjem človekovih pravic, vladavino prava in socialno državo. Žal se od tega cilja oddaljujemo.

V imenu demokracije se ustvarja razkol med mladimi generacijami. Preklicujejo se sodbe in postavljajo pomniki izdajalcem. Odsotnost strateških razvojnih ciljev in neodločna zunanja politika Slovenijo oddaljujeta od jedrnih držav EU in jo preusmerjata k trumpovski Ameriki ter vzhodnim demokracijam.

Večajo se socialne razlike, družbeno premoženje, zgrajeno z žulji in samoprispevki naroda, postaja zasebna last. Vse več podjetij in bank je v tuji lasti, uspešna podjetja so kapitalsko uničena.

Policiste in državljane ustrahuje v vojake našemljena varda. Predsednik države in vrhovni poveljnik SV štirikrat zapored negativno oceni vojsko, ki ji poveljuje, in za to nihče ne odgovarja. Vlada je veteranske organizacije z več kot 85.000 člani izključila iz odbora za državne proslave.

Kostnica na Golcu – 40 neznanih partizanov, ki so padli v mokrških gozdovih.

Prišel bo čas, ko bo narod vprašal zakonodajalce, ali vedo, kaj je prav.

Naših proslav, spomina in vrednot nam politiki ne morejo odvzeti. Ne bomo se odrekli samostojni pravni in socialni državi, druženju, prijateljstvu, svobodi in sobivanju z naravo.

NE BOMO SE UKLONILI.

Obletnica ustanovitve 10. SNOUB Ljubljanske

Septembra 1943, po kapitulaciji Italije, je iz Ljubljane na Golo organizirano prihajalo veliko ljudi, predvsem aktivistov OF, ki so se odločili za odhod v partizane. Glavni štab NOV in PO Slovenije je že pred objavljeno kapitulacijo italijanske vojske na Golo poslal svoje predstavnike, in ti so pripravili vse potrebno za organiziranje brigade in sprejem večjega števila prostovoljcev. Na Golo je prišel tudi 2. bataljon SNOUB Ljuba Šerčerja in se vključil v priprave. 11. septembra je bila nato v Pangerčevi hiši ustanovljena 10. SNOUB Ljubljanska. Prvi komandant brigade je postal Rudolf Hribnik – Svarun, politkomisar pa Janko Rudolf. Poudariti moramo, da brez sodelovanja in solidarnosti domačinov med pripravami na ustanovitev brigade in sprejem tako velikega števila aktivistov OF, ki so se odločili za odhod v partizane, ne bi uspeli.

Društvo Odmev Mokrca vsako leto organizira prireditev v počastitev tega dogodka. Lani spominske slovesnosti nismo organizirali, so pa članice društva na dan ustanovitve brigade položile venček k spominski plošči na Pangerčevi hiši.

Dan spomina na mrtve

Kljub temu da Društvo Odmev Mokrca lani ob dnevu spomina na mrtve ni organiziralo komemoracij kot prejšnja leta, so se člani spoštljivo poklonili spominu padlim borcem in talcem, pokopanim v grobnici na Golcu, na pokopališču Golo in pokopališču na Kureščku. Članice Društva Odmev Mokrca so spomenike in grobove uredile, položile cvetje in prižgale sveče. S cvetjem in svečami so se naši člani poklonili tudi spominu padlih za svobodo na pokopališču na Igu in v Tomišlju ter pri spomeniku Ljubi Šerčerju. Nadaljevali smo tradicijo obiska grobov neznanih borcev v mokrških gozdovih in v njihov spomin prižgali sveče.

Besedila Marjana Rojec, foto arhiv Društva Odmev Mokrca

Društvo Zarja spominov Velike Lašče

Društvo Zarja spominov Velike Lašče skrbi za skupno 36 spomenikov in obeležij, ki ohranjajo spomin na borbo za svobodo med NOB ter spomin na vse, ki so za svobodo žrtvovali svoja življenja.

Vsako leto se odvijajo prijazne slovesnosti v spomin padlim, interniranim ali ustreljenim za svobodo. Osrednji dogodek je vedno vsakega 4. maja, ko se s spominsko slovesnostjo počasti zverinsko umorjene aktiviste in vodstvo odpora v okupirani Ljubljani - skupaj 27 umorjenih na predvečer svobode, 4. maja 1945 - v Smrečju pri Turjaku.

Poleg tega pa se vsako leto posebej obeleži tudi boj 12 domačinov v Kotah pri Robu, ki so bili ubiti s strani okupatorja zaradi njihovega simpatiziranja s partizanskim odporniškim gibanjem.

Ob dnevu spomina na mrtve se vsako leto zberemo tudi v treh krajevnih središčih, Robu, Turjaku in Velikih Laščah in se s komemoracijami spomnimo vseh žrtev vojne.

Tekst in foto: Srečo Knafelc ,

Slovesnost v Kotah pri Robu

Razmišljanje o spravi in sobivanju

6. junija 2020 sta predsednik vlade Janez Janša in predsednik države Borut Pahor mimogrede (na poti iz Kočevskega roga) in nenapovedano položila venec k spomeniku v spominskem parku Smrečje pri Turjaku. Boli predvsem dvoličnost dejanja predsednika vlade, da v svojem imenu (tako je pisalo na vencu, ki ga je položil pred spominskim obeležjem!) položi venec ljudem, o katerih do sedaj ni zmozel ene same dobre besede, le nešteto žaljivih, sramotilnih in lažnih trditev.

Javnosti je bila o dogodku obveščena samo s kratko novičko v jutranjih poročilih na Radiu SLO 1, lokalne skupnosti, društva Zarja spominov Velike Lašče (skrbnika obeležja) in župana pa sploh niso obvestili o nameravanem dejanju.

Če bi bilo komu res do sprave, bi morala biti stvar v Smrečju vsaj v glavnih poudarkih podobna tisti v Rogu – ob prisotnosti sorodnikov žrtev domobranskih pobojev in predstavnikov Katoliške cerkve. Seveda bi v primeru prisostvovanja predstavnikov Katoliške cerkve moralo priti do neke vrste priznanja krivde (naivno je pričakovati, da do polnega!) za zločine v Smrečju, na Urhu, Lisičjem, Kozlarjevi gošči ... pa za zločine Črne roke ... za vse izseljene in poslane v taborišča po zaslugi izdajalcev in cerkvenih spiskov ... In v taborišča poslani so bili po pravilu tudi verniki ...

Dejstvo je, da pri spravi ne gre za politiko in za stranke, pri spravi gre za najpreprostejše človeško čustvo odpuščanja in gesto opravičila. V naši občini so bili medčloveški odnosi do 5. julija 2015 umirjeni, lahko bi rekel zelo zgledni, nihče ni spraševal, kakšno ozadje ima posameznik in

njegovi, večinoma so tako in tako poznali družinske zgodbe, a te po pravilu niso bile prepreka, da bi se med seboj ne družili, sodelovali, še posebej pa tega ni čutila mlada generacija.

Potem pa je iz sebičnih političnih razlogov bivši župan v sodelovanju s predsednikom Pahorjem vsilil rešitev v Karlovinci za skupno obeležje svojcem na partizanski strani, kljub njihovem popolnemu nasprotovanju.

Sam sem izvedel tihi protest z napisanim sporočilom obema akterjema, ki sta ga tudi videla, saj sem ju pričakal neposredno pred vhodom v park in vsaj pri predsedniku države sem opazil nelagodje na obrazu ...

Težko je oporekati dejstvu, da ta svet tvorita dve veliki skupini ljudi – verujoči in neverujoči in da je edini recept za sobivanje strpnost, toleranca in spoštovanje. Najbolj pa nas lahko združujejo naši literarni velikani, ti so nam dali jezik, nacionalno in kulturno identiteto in so nas postavili ob bok mnogo večjim narodom. Ne pozabimo tega in ne pozabimo na sanje in delovanje Trubarja, Levstika, Stritarja, Javorška – vsi so videli v tem koščku slovenske zemlje biser, ki ga je treba negovati in razvijati. Tukaj je neizčrpen rezervoar idej ter nalog za naše delovanje ... In politika tukaj nima kaj iskati!

Srečo Knafelc, predsednik

društva Zarja spominov Velike Lašče

Obe fotografiji posnetek z ekrana

Slovesnost ob spominskih ploščah v Robu

Slovesnost ob grobnici padlih na Turjaku

Slovesnost na pokopališču v Velikih Laščah

Veteranski pohod za mir

Ob dnevu miru, 21. septembru, smo se udeležili veteranskega pohoda miru. Na pohodu smo sodelovali člani veteranskih organizacij, ki so članice Svetovne federacije veteranov. V Sloveniji smo to Zveza združenj borcev za vrednote NOB Slovenije, Zveza društev vojnih invalidov Slovenije, Zveza veteranov vojne za Slovenijo, Zveza policijskih veteranskih društev Sever in Zveza društev in klubov MORiS. Vsakoletni pohod miru poteka po enakem scenariju v vseh prestolnicah držav, katerih veterani so člani svetovne federacije. Ključni del programa so branje poslanice generalnega sekretarja OZN, minuta tišine za padle bojvnike v vseh vojnah in nacionalno mirovno sporočilo. Lani smo se tako kot že nekaj let doslej, ob upoštevanju vseh navodil NIJZ, zbrali pred Moderno galerijo in se napotili do Magistrata, tam nas je pozdravil župan Ljubljane Zoran Janković, mirovno sporočilo pa je podal nekdanji predsednik Republike Slovenije in diplomat dr. Danilo Türk.

Pohod za mir

Dan spomina na mrtve 2020

V sodelovanju z MOL in Veteranskimi organizacijami smo lani ob dnevu spomina s polaganjem cvetja počastili spomin na padle in umrle člane v času 1. in 2. svetovne vojne ter vojne za Slovenijo 1991:

- dan spomina na mrtve – Grobnica narodnih herojev
- dan spomina na mrtve – Spominski park talcev in žrtev NOB na Žalah
- dan spomina na mrtve – Gramozna jama
- dan spomina na mrtve – Kostnica – spomenik padlim v 1. svetovni vojni
- dan spomina na mrtve – Spomenik vojni za Slovenijo 1991
- dan spomina na mrtve – Sv. Urh.

Grobnica narodnih herojev

Spominski park talcev in žrtev NOB na Žalah

Spomenik vojni za Slovenijo 1991

Gramozna jama

Sv. Urh, vse foto Nik Rovar

Kostnica – spomenik padlim v 1. svetovni vojni

Janko Heberle

Njegovo delo nam je bilo in bo vzor za naše delo pri ohranjanju vrednot NOB v Ljubljani.

Ob tem, ko se spominjamo 75. obletnice osvoboditve ter 80. obletnice OF in upora proti okupatorju, je prav, da se spomnimo tudi pokojnega Janka Heberleta, ki je bil predsednik ZZB Ljubljana celih 25 let, od leta 1992 do leta 2017.

Vse njegovo delo je bilo povezano z Ljubljano, čeprav je bil po duši "Blejc". Od tam je že leta 1942 odšel v partizane in prehodil težko pot partizanstva do osvoboditve. Bil je borec Gorenjskega odreda in Prešernove brigade. Po vojni je delal v organih za notranje zadeve, diplomiral na FSPN in do upokojitve delal v gospodarstvu.

Janko ni bil samo borec med vojno, tudi po vojni je ohranil lastnosti borca predvsem z delovanjem v Zvezi združenj borcev Ljubljana. Svoj pečat ji je dal z vztrajnim delom, predvsem pa z vodenjem mestnega odbora ZZB. Pomembno je prispeval k temu, da je ta organizacija ohranila pokončnost, načelnost, poštenost in predvsem vgrajevanje vrednot NOB v družbeno življenje Ljubljane. Izpeljal je kar nekaj akcij v korist ohranjanja spominov na slavne čase NOB. Mednje sodi postavitev dveh spomenikov: Francu Rozmanu – Stanetu v parku vojašnice v Mostah in padlim kulturnim delavcem v NOB v Severnem parku za Bežigradom. Velik pečat je pustil tudi v prizadeva-

*Janko Heberle,
foto arhiv Svobodna beseda*

njih za ohranitev Poti spominov in tovarštva ob žici okupirane Ljubljane – mesta heroja, ki je edinstven evropski fenomen v vsakoletni manifestaciji spomina na boj proti naci- in klerofašizmu v Ljubljani z udeležbo nekaj desetstisočev pohodnikov. Leta 1992 so jo hoteli takratni ljubljanski oblastniki uničiti in preorati, a se je mestna organizacija v sodelovanju z Iniciativnim odborom za ohranitev PST temu najodločneje uprla. Žal pa ni mogla rešiti jamborov na sedmih križiščih ljubljanskih vpadnic s PST, ki so jih že požagali. Zato je Društvo Zeleni prstan še danes tesno povezano z ljubljansko borčevsko organizacijo. Še bi lahko naštevali njegove prispevke k ohranjanju spomina na NOB v Ljubljani in Sloveniji, saj je bil Janko tudi član ožjega vodstva ZZB za vrednote NOB Slovenije. Da je danes ljubljanska organizacija ZZB znana tudi zunaj Slovenije po svoji dosledni pripadnosti NOB in dobri organiziranosti delovanja, ima velike zasluge Janko Heberle. Zato je prav, da se tega doslednega borca za vrednote NOB, pa tudi borca proti delitvam in vnašanju razdora med Slovence spomnimo ob praznovanju 80. obletnice delovanja OF Slovenije in upora slovenskega naroda proti okupatorju v skupnem boju vseh jugoslovanskih narodov.

Julka Žibert in Jože Hartman

Slovenci združimo in branimo se je poziv KPS na gornjem plakatu, ki je nastal že leta 1938, ko je Nemčija z aneksijo priključila Avstrijo. Avtor je arhitekt Vlasto Kopač in nazorno kaže na nevarnost, ki je že takrat pretila slovenskemu narodu.

Italijanski vojaki ob prihodu v Ljubljano 1941

*Italijanski vojaki
v Ljubljani 1941*

*Maj 1945 – svoboda
je prišla v Ljubljano*

*Svoboda, maj 1945 –
današnja Slovenska cesta*

*Svoboda, maj 1945 –
današnja Masarykova cesta*

*Svoboda, maj 1945 –
Magistrat*

*Svoboda, maj 1945 –
Kongresni trg*